



Самийдулла Аббазов

**МЕКТЕПТЕ**  
**БАЙРАМ**



Сағиידулла Аббазов

**МЕКТЕПТЕ  
БАЙРАМ**



Мектепке шекелги хал  
китми мектеп жасындағы  
балалар үшін

Нокис  
“Қарақалпақстан”  
1987

84 карак 7  
А 15

Аббазов С. Мектепте байрам: Косық-  
лар, жаңылтпаштар, жумбақтар, ер-  
тек-поэмалар. - Нөкіс: Қарақашақстан,  
1987. - 52 б. сүүретли.

Автордың „Мектепте байрам“ кітабына соңғы жыл-  
ларда жазылған қосықтары, жаңылтпаштары, жумбақтары,  
сондай-ақ балаларға нұбат болатуғын ертеқ — поэмалары да  
енгізілген.

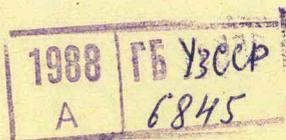
Бұл топлам мектепке шекемгі балалар хәм мектеп  
оқыушылары үшін ғана емес, ал оның тәрбияшы хәм му-  
ғалім, ата-аналарға да пайдалы тәрептері бар.

Рецензентлер: Т. Сейтжанов,  
Қ. Жуманиязов,  
Д. Қожықбаев,  
Ж. Хошаниязов,  
Д. Сейтжанов

А 4803010000—123 42 87  
М 357 (04) 87

5536  
N2 0

© „Қарақашақстан“ баспағы, 1987.



Косыклар



## ХОШ-ХОШ БАҚШАМ, ХОШ БАҚШАМ

Тәрбияшы ана болып,  
Мен бахытлы бала болып.  
Еркін өстим; еркеледим,  
Кушағыңда тасып-толып.

Хош-хош бақшам, хош бақшам,  
Умытпайман хеш қашан.

Жүзим жарқын, жайнадым мен,  
Мийрим қанып ойнадым мен,  
Тәлим беріп тәрбияшым,  
Тилим шығып сайрадым мен.

Хош-хош бақшам, хош бақшам,  
Умытпайман хеш қашан.

Сеннен қанат комлап алдым,  
Мектебиме жоллама алдым,  
Толып оқыу жасына мен,  
Кушағыңнан кетіп қалдым.

Хош-хош бақшам, хош бақшам,  
Умытпайман хеш қашан.

Хош-хош мениң меңрибаным,  
Тәрбияшым—қәдирданым,  
Хош-хош бақшам, хош бақшам,  
Умытпайман хеш қашан.

Хош-хош бақшам, хош бақшам,  
Умытпайман хеш қашан.

## АЙТЫП КЕТТИ ҮМИТХАН

Балалардың сонша жыл,  
Тәрбия алған бақшасы,  
Есинен сирә шықпас бул,  
Хәтте оның пахсасы.

Жасы толған хәр бала,  
Мектепке алар жоллама,  
Қарай берер артына,  
Кеткиси келмей сонда да.

Кеше ғана хошласып,  
Кетип еди Үмитхан,  
Келди бүгін алжасып,  
Хошласқанын ұмытқан.

Сорады да кеширим,  
Қайтып кетти Үмитхан.  
Алжасып бунда келгенин,  
Айтып кетти Үмитхан.

## ЕНДИ МЕН ДЕ АЙТАМАН

Мақсет етип Рая,  
Мектепке быйыл барыұды,  
Таярлық көріп өзінше,  
Салып атыр қарыұды.

Ерке болып жасында,  
Айта алмайды „Р“ ды ол.  
Билдиргиси келмейди,  
Басқаға усы сырды ол.

„Ыйая“, дейди атын да,  
—„С“ де?—десең—„Ш“ дейди.  
Бәри онын ядында,  
Усыннан ууайым жейди.

Қапталында үйинин,  
Кеше кеште тур еди.  
Күшиги келип „Р-р“ деди  
Пышығы келип „Мыр“ деди.

Буны көріп Рая,  
Шақалақлап күледі.  
—Кыйын хәрип, кара-я,  
Булар қалай биледи?!

Хайран қалып қыз бирден,  
—Айтын,—деді—қайтадан?  
Қаламан ба, сизлерден.  
Енди мен де айтаман!



## АПАМ ПЫШЫҚ ӘКЕЛДИ

Апам кеше коңсыдан,  
Ала пышық әкелди.  
Кип-кишкене, дым сулы,  
Баала пышық әкелди.

Болмасын үйде тышқан деп,  
Сол пышықты сақладық.  
Шетки жайға жиберип,  
Изинен әсте бақладық.

Урды өзін куўысқа,  
Болды уллы-патырлы.  
Карады да тум-тусқа,  
Шетирек барып отырды.

Көз жиберип узақтан,  
Жуўырып бардым қасына.  
Минип алған бир тышқан,  
Пышығымның басына.

Апамның да кеўили,  
Пышығымнан суўыпты.  
—Көрдим,—кеше дейди ол.  
Тышқанлар буны куўыпты.

Хәммемиз саған наразы,  
Пышығым буны аңла сен!  
Тышқаннан болып ғәрезли,  
Көп күлкіге қалма сен.

## КЕМПИР АПАМ ҚАНТ КӨРСЕ

Кемпир апам қант көрсө,  
Жасырады жүреді.  
—Жей бермең!—деп бизлерге.  
Бақырады жүреді.

—Мазалы—деп көп жесен,  
Тис қалмайды тисиңнен,  
Тисим пүтин болсын десен,  
Шығарма,—дейди,—есиңнен.

Үкем сонда кемпирге:  
—Расынды айт,—деди.  
Өзиңнің неге тисиң жоқ,  
Жей бердің бе қант?—деди.

Күлип қойды апам да;  
—Дурыс қызым, сөзиң,—деп,—  
„Зыяны бар—деп айтпады,—  
Кемпиримиз бизиң“, деп.—

Соның ушын мен қантты,  
Нан орнына жегенмен,  
Базда ишпей аўқатты,  
„Қант таўып бер“ дегенмен.

Ауырып-сызлап тислерим,  
Мазам болмай көп жаттым.  
Зияның оның билдим де,  
Қант жемеске серт айттым.

—Апа,—деди, Гүлнара,—  
Сорау берсем бола ма?  
Күнде емес, күнара,  
Азырақ жесем бола ма?

—Жегиң келсе азырақ,  
Берейін қызым хәзир-ақ.  
Қантты қуры жей берме,  
Тек шай менен иш бирақ.

Қант жегиси келгени,—  
Гүлнара:—апа, шай,—дейди,  
—Қызымның шайды ишкени,  
Қант ушын-ау, пай,—дейди.

Кемпир менен ақлығы,  
Бул сырды жақсы биледи.  
Түсинисип бир-бирин,  
Биледи де күледі.

## МЕН АТАМДАЙ БОЛАЖАҚПАН

Жап бойында қатар гүжим,  
Бир жағында өскен жүзим,  
Еккен буны атам бизиң,  
Мен атамдай болажақпан.

Саясынан ләззет тапқан,  
Мийуасының дәмин татқан,  
Атама көп алғыс айтқан,  
Мен де алғыс алажақпан.

Шебер дийхан болган атам,  
Жер кәдирин билген қатан,  
Мийнет етсең сүйер Ұатан,  
Мен де дийхан болажақпан.

Иси менен данқ қалдырған,  
Хәули-хәрем, бағ қалдырған,  
Көргенлерди таң қалдырған,  
Мен атамдай болажақпан.

Секиремиз, шабамыз,  
Умытып гейде тамақты.  
Аз қалады уақтымыз,  
Таярлауға сабақты.

Сол жерине қапамыз,  
Тобымыз бизге қой демес.  
Шақырмаса папамыз,  
Үйге қайтыу ойда емес.

Домалап кетсе, тобымыз,  
Өзинше кейин қайтпайды.  
Бәрха бирге жүрсек те,  
Пайдамызды айтпайды.

## ТОПҚА ӨКПЕЛЕҮ

Ойын-ойын, көп ойын,  
Ең қызығы топ ойын,  
Ойнайгойсақ топ пенен,  
Сирә бизге жоқ тойым.



## ГҮЛШИ ҚЫЗ

Гүлараны дослары,  
Айтысады: Гүлши қыз,  
Гүллер болса жадырап,  
Деп тургандай „келши қыз!“.

Есигиниң алдына,  
Гүл егеди Гүлара.  
Азық берип гүллерге,  
Суў себеди Гүлара.

Гүлдер менен бирдей болып,  
Ойнап жүрер Гүлара.  
Гүл ишинде гүлдей болып,  
Жайнап жүрер Гүлара.

Айтар гүллер; „Гүлши қыз,  
Арамызда жүрши қыз,  
Өзимизге усайсаң,  
Тез-тез бизге келши қыз!..“

## НАН

*(Кішкенелер үшін қосық)*

Мол болсын нанымыз,  
Нан менен жанымыз.  
Болмаса нанымыз,  
Қыйынғой қалымыз.

Аналар ойлайды,  
Аталар ойлайды.  
Біз ушын, нан ушын,  
Мийнетін сыйлайды.

Сау болсын атамыз,  
Сау болсын анамыз,  
Нан ушын тер төккен,  
Меҳрибанғанамыз.

Нанлардың усағын,  
Дәнлердің масағын  
Түсирмеймиз дым-дым,  
Бұл сөзиміз шын-шын.

## ШӘМШЕТ ДЕГЕН БАЛА БАР

Шәмшет деген бала бар,  
Иренжир оған балалар,  
Еки қыңыр бар десе  
Бирлигине саналар.

Алдырмайды Шәмшет шаш,  
Кир болады соннан бас,  
Жасар шаштын астында,  
Самал тиймей маңлай, қас.

Уйпаланып турады.  
Көринбейди қулағы,  
Шашын көрсе Шәмшеттің  
Қашар үркіп ылағы.

## БАСЛАРЫ ТЕРИС ҚАРАСҚАН

Ботинка бар Муратта,  
Өзине жүдә жарасқан.  
Кийіп шыкса, бірақта  
Баслары терис қарасқан.

—Ботинкам мениң жәп-жаңа,—  
Деп кийеди Муратжан.  
Умытып кетіп ол және,  
Шеп кийеди Муратжан.

## БИРИН БИРИ ҚЫЙМАЙДЫ

Жууырып кетсе пышығым,  
Қууып кетер күшигим.  
Екеуиниң ойнауы—  
Мениң ушын қызық дым.

Ашыуға миніп алысар,  
Айқасып ауыз салысар.  
Бири қашып, бири қууып,  
Әдеуір жерге барысар.

Екеуі ұсылай ойнайды,  
"Кой" — десен де қоймайды,  
Тислейжақ болып тұрса да,  
Бирин-бири қыймайды.

## КӨП ОЙЛАНЫП ҚАЛАДЫ

Сұлтан еле кишкене,  
Ойламайды хештене  
— Кайсы, — десен, — он қолың?  
Көрсетер анық — деп: "минс"

— Кайсы, — десен, — шеп қолың?  
Көп ойланып қалады.  
Сорауға жууап берсемай,  
Дым қыйланып қалады.

— Жоқ ғой сенин көп қолың,  
Ойлан ба?! — деймиз Сұлтанға, —  
Белгили болса он қолың.  
Қалған қолың шеп қол-дә!

## КЕМПИР, ҒАРРЫ ХӘМ АҚЛЫҚЛАР

Кемпир-ғарры кеули хош,  
Алпыс-жетпис жасында.  
Жүрегінде таскын йош,  
Ақлықлары қасында.

Ойындарды көреді.  
Балалары қызыққан  
Араласып жүреді,  
Шетте қалмай қызықтан.

Айдаған боп машина,  
Ақлығы: "дө-ө-өт, дө-ө-өт" дейді.  
— Жүрежақпан алдыға,  
Ата, былай кет, — дейді.

Бир баласы гүр-гүрлеп,  
— "Тракторман" мен! — дейді.  
"Кемпир апам келсин" деп,  
Қарап турман мен, — дейді.

Көктен ұшса самолет,  
Қол былғар бири бақырып:  
— Ата, үйдин қасына  
Түсир-дейди, — шақырып!

Бир ақлығы томпанлап;  
— Поезды таяр еттик, — дер. —  
— Кәлеушилер, келиңдер, —  
Москваға кеттик! — дер.

Ақлықлар айтса жан бар ма,  
Бәрін бәржай етеди  
Косылып гейде оларға,  
Бирге ойнап кетеди.

Кемпир-ғарры ақлықты.  
"Шийринлерден шийрин" дер,  
"Соның үшін удайы  
Арта берер мийрим..." дер

## МЕКТЕПТЕ БАЙРАМ

Қолымда дәптер, кәлемим,  
Мектепке қойған қәдемим,  
Устазға тунғыш сәлемим,  
Умытылмас хеш менин,  
Өмиримдеги салтанат.  
Жүректе қалар болып яд.  
Хәм үйимде, хәм мектепте байрам бул.

Жаздың соңғы түнинде,  
Қууаныш толып үйиме,  
Қарап қасы-қабағыма,  
Жәмлесип бәри жаныма.  
Үлкен-киши тууысканым,  
Күткен күн сентябрь таңын,  
Хәм үйимде, хәм мектепте байрам бул.

Толғанда оқыу жасына,  
Түрли қыял басымда,  
Шәукилдеп соғып жүрегим,  
Мардыып кәдем басқаным,  
Ана-мектеп есигин,  
Биринши рет ашқаным,  
Хәм үйимде, хәм мектепте байрам бул.

Сол биринши коңыраудың  
Шыңғырлысын тыңлауым,  
Устазым айтқан сөзлердің,  
Мәнисин азлап аңлауым,  
Өңиримде жайнап жулдызшам,  
Октябрыт болыуым,  
Хәм үйимде, хәм мектепте байрам бул.

Иске асып шийрин әрманым,  
Түсинип уллы дослықтың,  
Парқына менин барғаным,  
Қуыт пенен оқып сабақты,  
Жақсы баға алғаным,  
Класста үлги болғаным,  
Хәм мектепте, хәм үйимде байрам бул.

## ОКТАБРЫТЛАР КИМЛЕР ОЛАР?

Иси менен сөзиниң,  
Бирлиги беккем полаттан,  
Қырағылығы көзиниң,  
Өткен ауыр сынақтан,  
Қыйынлықтан қашпайтуғын,  
Жақсы иске баслайтуғын,  
Ертенги пионерлер олар,  
Октябрытлар мине солар.

Меҳрибан кен пейилли,  
Оқыуда жүдә зейинли,  
Мектебин сүйип бақлаган,  
Тазалығын сақлаган,  
Үлкенлерди хұрметлеген,  
Жасы үлкенім—жаным деген,  
Мине сондай балалар,  
Октябрыт бола алар.

Сүттен де ақ жүреги,  
Жақсылық бәрқа тилеги,  
Жек көреді жалғанды,  
Айтады тек болғанды,  
Хакыйқатты корғауға,  
Мудамы таяр турады,  
Мине сондай балалар,  
Октябрыт бола алар.

Бир-бири менен дос болса,  
Жүректе мудам йош болса,  
Көп оқыса, салса сүүрет,  
Шын жолдасы болса мийнет,  
Қосық айтып, ойын ойнап,  
Удайы уақты хош болса,  
Тек ғана сондай балалар,  
Октябрыт бола алар.

## ЯДЫНДА ТУТ ЖАН БАЛАМ

Ядында тут жан балам,  
Дүньяда уллы нан балам,  
„Наннан уллы бар„ десе,  
Бул гәп шийки—қам балам.

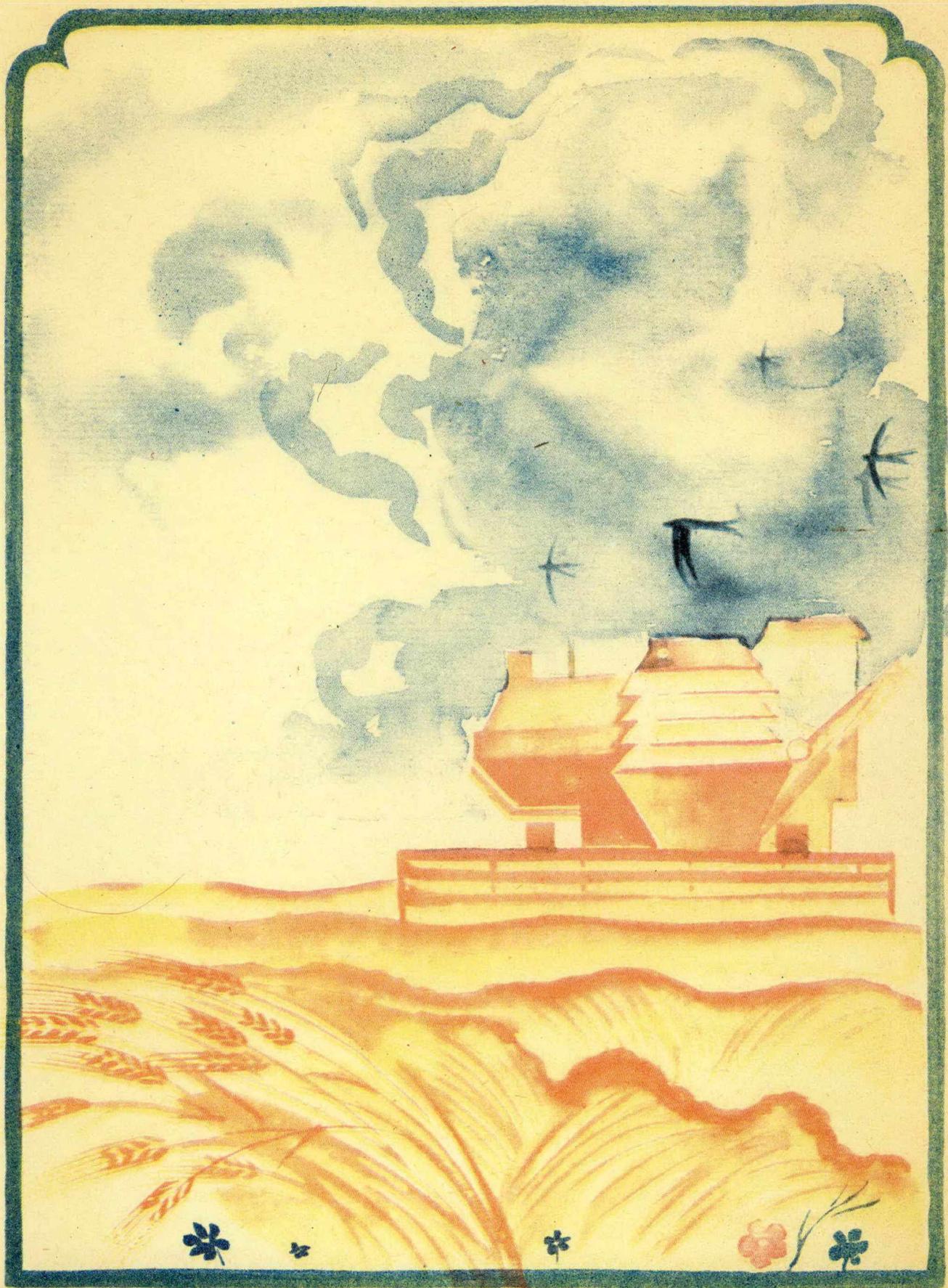
Нан бар екен—өмир бар,  
Нан болмаса өмир тар,  
Айтып кеткен бабалар,  
Тислем нанға болып зар:

— „Алтын, гүмис—тас деген,  
Арпа бийдай—ас деген“,  
Нан кәдирина жетпеген,  
Барып тұрған пәс деген.

Мәнисине қараңлар,  
Билмесеңдер сораңлар,  
Нан халықтың байлығы,  
Дөретер мәрт адамлар.

Жумсар олар бар күшин,  
Биз жейтуғын нан ушын  
Нан мийнеттин жемиси,  
Ол мазалы сол ушын.

Кәстерлесек биз нанды,  
Алғыс айтып мың санлы,  
Хұрметлеген боламыз,  
Нан авторы—инсанды.



## ТАЗАЛЫҚ БОЛЫП САЙЛАНДЫМ

Азада келип мектептен,  
Сумкасын үйге таслады,  
Үкелерін шақырып,  
Өзінше жұмыс бастады.

Дизин койды катара,  
Улзада, Улжан, Абатты  
Хәр бирине дара-дара;  
Аударалы дыққатты.

Хәммесини көріп қолын,  
— Не деген кир, өскен тырнақ,  
Деди, — енди таза болын, —  
Тырнақты тез керек алмақ.

Шаң болыпты шашларыңыз.  
Уйпа-жуйпа, қарап көрің.  
Ауырмайды басларыңыз,  
Күнде бір ұақ жуып жүрің.

Күліп еди Абат оған, —  
— Кой — деди ол — ойыныңды —  
Кирлеп кеткен жүдә жаман,  
Қара, құлақ-мойыныңды.

— Барыңлар, — деди Азада, —  
Бүгін мәўлет беремен.  
Үстиңиз кир ме, таза ма,  
Ертең және көремен.

Қызының бул исине,  
Нәзер салды анасы.  
„Тәуірғой,“ деп ишинен,  
Қуғанды жүрек ханасы.

Анасы айтты: — Қуғандым,  
Кемиси жоқ дым, қасла.  
Буны қалай ойландың?  
Азада айтты: — класста,  
Тазалық болып сайландым.  
— Рас па, жаным, рас па?  
Қызым сеннен айландым:

— Ақыры бизиң Азада,  
Таза десен, таза дә!

## КУҰАТТЫҢ ҚОС ТЕРЕГИ

Анық еки жыл толды,  
Жаңа бар еди кескен жолды,  
Жағалатып сол жапты,  
Билмеймен қайдан тапты,  
Қуғат деген бір бала,  
Бір нартты әкеле сала,  
Кесип оннан қалемше,  
Отырғызды қос нәлше.  
Егилген нәлше қарыстай.  
Болды демде ақ арыстай.  
Қалың жапырақ шақалы,  
Дем алыудың меканы,  
Екеуі өсіп жарысқан,  
Көзге түсіп алыстан,  
Қызығып хәмме қарайды,  
Саясында отырып,  
Кім екен деп сораиды.  
Шықты оның дереги,  
Аталып кетти бул күнде,  
Қуғаттын қос тереги.  
Ақ сақаллы бір ғарры,  
— Қуғат деген кім? — деди.  
Баллар айтты ғаррыға;  
— Қуғат деген бір бала,  
Усы манда жүр — деди.  
Шақырды олар Қуғатты,  
Келди бала жууырып,  
Сәлем берди тік тұрып;  
— Шақырған бизди кім? — деди,  
Қуғат деген биз — деди.  
Кеули толып ғаррының,  
— Қуғат болсан сен — деди,  
Жақынырақ, кел, — деди, —  
Қолыңды маған бер, — деди, —  
Терегин ушын жан балам,  
Бизден алғыс бар саған,  
Дәрт көрмесін қолларың,  
Айдын болғай жолларың.  
Сыйпап тұрып оның басын,  
— Узак болсын, — деди, — жасын.  
Көріп тұрып Қуғатты,  
Ғарры өзи ойға батты,  
— Қанекей барлық балалар,  
Қуғаттай болып хәм олар,

Кос теректен дөретсе,  
Соны бәри кәр етсе,  
Ауыл менен қалалар,  
Көк-жасылға бөленип,  
Болар еди аў далазар.

## **ЫРҒАЛАР ТАЛЛАР, ЫРҒАЛАР**

Бәхәрде келер тырналар,  
Сууларға толар арналар,  
Таярлық көрип дийханлар,  
Жер сүрип, атыз тырмалар.

Бүртіклер ерик, алмалар,  
Мәужирин ағар салмалар,  
Салмалардың бойларында,  
Ырғалар таллар, ырғалар.

Ашылып гүлдер жайнасар,  
Бүлбүлдер қонар сайрасар.  
Қозылар қуып бір-бирин,  
Секиріп-секиріп ойнасар.

Басланар барлық егислер,  
Писер гейбир жемислер,  
Ауыллардың артар көрки,  
Қызықтырар түрлі ислер.

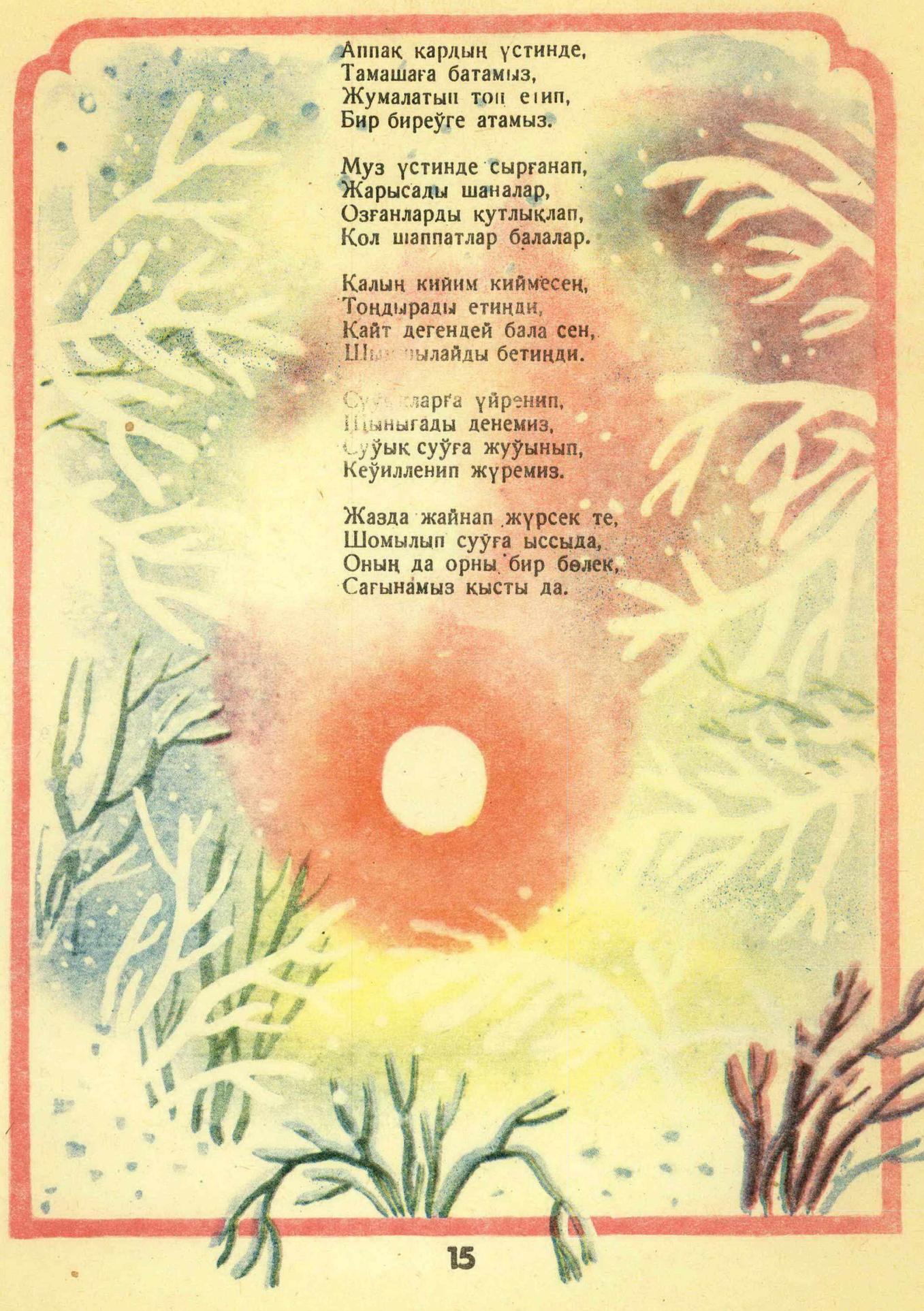
Жадырап кетер далалар,  
Шапқылап жүрер балалар,  
Ауылымыздың саулаты,  
Қалалар менен барабар.

## **САҒЫНАМЫЗ ҚЫСТЫ ДА**

Айтсақ қыстың қызығын,  
Бір әжайып өзи дым,  
Әйнеклерге сызады,  
Шым шытырақ сызығын.

Тереклер турар малынып,  
Муздан мөншақ тағынып,  
Алғандай болып көринер,  
Ақ орамал жамылып.





Аппак кардын үстінде,  
Тамашаға батамыз,  
Жумалатып топ етип,  
Бир биреуіге атамыз.

Муз үстінде сырғанап,  
Жарысады шаналар,  
Озғанларды қутлықлап,  
Қол шаппатлар балалар.

Қалың кийім киймесең,  
Тоңдырады етиңди,  
Қайт дегендей бала сен,  
Шынылайды бетіңди.

Суықтарға үйреніп,  
Шынығады денеміз,  
Суық сууға жууынып,  
Кеуілленип жүреміз.

Жазда жайнап жүрсек те,  
Шомылып сууға ыссыда,  
Оның да орны бір бөлек,  
Сағынамыз қысты да.

## БӘХӘР КЕЛСЕ...

Ашылып қуяш жамалы,  
Алтын нуры таралар.  
Сәуірдің есип самалы,  
Ауылма-ауыл аралар.

Суулар ағар салмадан,  
Көк липас кийер жер бети,  
Тәбиятка енип жан,  
Өзгереді келбети.

Кызыл-жасыл гүл болып,  
Әтирапымыз жайнайды,  
Өз алдына түр болып,  
Хәр түрлі қуслар сайрайды.

Бәхәрде барлық лийханлар,  
Рүльди қолға алады,  
Гүздегі бийік қырманның  
Түп-тійкарын салады.

Жазық жасыл жайлаулар,  
Болар сүттин будағы.  
Көбейер, ойнар жәниуарлар.  
Бузау, қозы, ылағы.

Жаслығымыз бәхәр бул,  
Ләззети мол өмирге,  
Жасаймыз жайнап—жаснап сол,  
Бәхәр менен биз бирге.

## СҮЙЕМИЗ СУЛУУ ЖАЗДЫ БИЗ

Сүйеміз сулуу жаздың биз  
Узыннан-узақ күнлерин,  
Шыжғырған ыссы күндизи,  
Қоңыр салқын түнлерин.

Басланады каникуль,  
Лагерлер бизди күтеди.  
Оқыушылар жазы бул,  
Қызық болып өтеди.

Барып канал, көлдерге,  
Шомыламыз, жүземіз,  
Өсимликлер, гүлдерден,  
Гербарийлар дүземіз.

Аралап тоғай, тауларды,  
Үйренеміз үлкені.  
Нени көрсек биз бәрін,  
Барамыз жазып хәр күні.

Әтирапымыз көк егис,  
Көргенде көзің тояды.  
Писип турған көп жемис,  
Жесең мийриң қанады.

Сулұлықты жаздағы,  
Хадал мийнет дөреткен.  
Соның ушын биз оны,  
Сүйеміз шын жүректен.

## ГҮЗ ҚӘДИРИ БИР БАСҚА

Сарғыш дөнип дөгереқ,  
Еслетер алтын реңин.  
Дийханларға не керек.  
Излер гүзден дерегин.

Гүз қәдири бир басқа,  
Мектепке қәдем таслаймыз.  
Устаз бенен класста,  
Оқыу жылын баслаймыз.

Қырман қырман зүрәт,  
Хадал мийнет табысы.  
Бәри жанға рәхәт,  
Халқымның ары-намысы.

Мәртликлердің айғағы,  
Иске асқан әрманлар.  
Мийнеттин палдай қаймағы,  
Үйілген таудай қырманлар.

Келген хәрбир гүзимиз,  
Бизлер ушын бахыт бул.  
Бәрхәма жайнар жүзимиз,  
Шадлыққа толы уақыт бул.



1988	ГБ УдССР
А	6845



## „ӘЛИПБЕ“ МЕНЕН ХОШЛАСЫҰ

**Муғаллим:** Дыққат етиң балалар,

Уллы-уллы илимпаз,  
Даңқы шыққан даналар,  
Илимге кәдем койғанда,  
Биринши ирет қолына,  
Әлипбени улаған,  
Әлипбеден баслаған,  
Алтыннан артық әлипбе,  
Үйренилип алынды,  
Келешек терең билимге.  
Дәслепки тийкар салынды.  
Хәриплердің барлығын,  
Бес бармақтай таныпсыз,  
Қайсы сөзде қайсы хәрип,  
Жазылады қаныксыз,  
Бунын ушын әлипбе  
Кууанышлы кеуилли,  
Сүйеди ол сизлердей  
Оқыушыны зейинли,  
Хәзир мине келип тур,  
Алдыңыздан өтпеге,  
Сизлер менен хошласып,  
Рухсат алып кетпеге,  
Умытылмас кәдирдан.  
Сөз беремен „Әлипбе“ге.

**Әлипбе:** Хә балалар, балалар,  
Бәриң маған қараңлар,  
Сизлер менен болдым дос,  
Оның ушын кеулим хош,  
Үйренип барлық хәрипти,  
Сулыу жазып келдиңиз,  
Көп сөзлерге түсинип,  
Мәнислерин билдиңиз.  
Өзлериң менен досласып,  
Бираз уакыт өткердим,  
Кетежакпан хошласып,  
Өз исимди питкердим.  
Мен сизлердің бәриңди,  
Шын дослар деп қарайман,  
Кетиуим керек, ал енди,  
Бүгин руқсат сорайман.

Оқыушылар:—Рахмет саған „әліпбе“

Үйреттің бизди хәрипке.

—Хәр бетиннен нур шаштың,

Көзімізди сен аштың,

—Сағасысаң ақылдың,

Жақсы иске шақырдың

—Ана—деген хасыл сөздің,

Шын мәнісін сеннен сездім.

—Ал, атаны қадірлеудің,

Жол жобасын өзің бердің.

Алтын уғым ұатан деген,

Жүреклерге сиңди сеннен.

—Ленинлик уллы даналық,

Адамзат ушын жаңалық.

Ғамхорлығы партияның.

Бахыты хәрбир адамның.

Дослық деген өмир сәни,

Сен тәрийлеп бердің оны.

—Тынышлық өмир тиреги,

Сүйеди инсан жүреги.

—Адамның бахты мийнетте,

Мийнет бөлер хұрметке.

—Сүйсең егер елінди,

Болыу керек билимди.

—Хызмет етсең халқына,

Даңқ қосылар даңқыңа.

—Әй, әлиұли „Әліпбем“

Барлығын өзің үйреткен.

—Жақсы исиң көп жүдә,

Айтқан менен болмас ада.

—Бизлердің шын сөзимиз,

Қыймайды сени көзимиз.

Жаннан да артық көремиз,

Қалай жууап беремиз

—Тилекти қабыл алсаңыз.

Биз бенен бәрха қалсаңыз?!

**Әлипбе:** — Жоқ-жок қасла болмайды,  
Айта гөрмең ондайды,  
Бул кетисген кетермен,  
Талай қырдан өтермен,  
Күтер жана досларым,  
Мен оларға жетермен,  
Исти дауам етермен.

**Оқыушы:** — Әй, „Әлипбем“ қадирдан,  
Сорауымыз бар саған,  
Сөзинди қабыл аламыз,  
Сиз кетсеңиз егер де,  
Биз ким менен қаламыз?

**Әлипбе:**— Айталмадым бұрынлау,  
Сорауыңыз орынлы ау,  
Асыққан соң кетиуіге,  
Умыттым айтып өтиуіге,  
Өзи де эне киятыр,  
Салтанатлы саулатлы,  
Мындарға татыр бир батыр,  
Аты „Оқыу кітабы“  
Балларға ғамхор мудама,  
Иши толған ақыл ол,  
Хәмме ушын мақул ол,  
Жүзлеринди жайнатар,  
Тиллеринди сайратар,  
Сизлер менен дос болар,  
Кеуил бөлсе оған ким,  
уакты бәрхә хош болар,  
Келип қалды минекей,  
Балалар кәне, көринлер,  
Ийилип сәлем беринлер.

**Хәмме:**— Әссалам „Оқыу кітабы“,  
Келиң, бизге келиңиз.  
Қадирлеймиз мудама,  
Хүрмет стип сизди биз.

Келиң „Оқыу кітабы“,  
Сизден өрнек аламыз,  
Не айтсаңыз орынлап,  
Хақыйкат достың боламыз.

**Оқыу кітабы:**— Бәрекелла, балалар,  
Оқыған билим ала алар,  
Қууантар мени сөзиниз,  
Тәртип хәм оқыу исинде,  
Жарқын болсын жүзиниз,

Билим берип ер жеттирдин,  
Сыйпап мудам басымыздан.

—Кәдирлеймиз, кәстерлеймиз,  
Уллылардан уллы деймиз.  
Устаз сизге миннетдармыз.  
Мәңгилікке құрметлеймиз.

Биздеги ең баслы сезим,  
Адам бол деп айтқан сөзиң.  
Халық үшін хызмет егиу.  
Максетимиз, текте бизиң.

—Мектептин даңқын сақлаймыз,  
Жаксы ислерди жақлаймыз,  
Хәм мийнетте, хәм оқыуда,  
Исенимлерди ақлаймыз.

**Хәмме:** Жеткиншеклер жайнай берсин,  
Көп оқыуды ойлай бериң.  
Ана мектеп қушағында,  
Шад боп күлип ойнай бериң!

### 3. УСТАЗЛАРҒА

Мол зүрәт алыу қасты дийханның,  
Мал өсириу болса кәспи шопанның,  
Устазым, келешек тәғдирин ойлап,  
Сен бағманы болдын нәүше инсанның.

Тынымсыз ақтарған кітаптар бетин,  
Билемиз устазым қутлы мийнетиң,  
Шәкиртинниң жүрегінде сақлаулы,  
Биз үшін сарп еткен күшин, хызметиң.

Сиз бир қасыл жансыз полат төзимли,  
Шексиз мийрим және терең сезимли,  
Жатсаң турсаң шәкиртим деп толғанып,  
Неше сапар шырғ уйқылар бузылды.

Бағдар бердиң алға қәдем тасладық,  
Сәрдар болдың жаңалыққа басладық,  
Өмир сарайының сырлы гилтлерин  
Усындыңыз, қолымызға усладық.

Биримиз аўылда шаруа боламыз,  
Биримиз заводта қола құямыз,  
Мейли ким болмайық Уатан хызмети,  
Сиз—устазсыз, мектеп ушқан уямыз.

Үлкейди деп налымаңыз жасымыз,  
Ағарды деп қапаланба шашымыз.  
Бұның бәрі ұллылықтың нышаны,  
Алдыңда ішкіміз біздің басымыз.

Қыйланбаңыз әжимли деп жүзіміз,  
Ойланбаңыз гиреуке деп көзіміз.  
Мыңсан шәкірттерің—сулыұ шырайың,  
Нурлап турған көз боламыз өзіміз.

Жүрілмеген тыңдарға із салдыңыз,  
Ең қыйын кәсіпті таңдап алдыңыз,  
Билім булағынан қандырып бизди,  
Хұрмет қушағында мәңгі қалдыңыз.

### ЖАҚСЫ ДОСТЫ ИЗЛЕЙМЕН

Айтып еді маған әкем,  
Әкесінен еситкенін,  
Нәсіят деп айтқан екен,  
Ядымда тұр еле менін.

Әкемнің сол бір сөзлерін,  
Тыңдаған болсам жасымда,  
Қайталап айтыу нәубеті  
Келді бүгін өз басымда.

—Сапар шексең алысқа,  
Жолдаслыққа мәрт керек.  
Тырысқан арға-намысқа,  
Шын азамат—сап жүрек.

Тап болсаң ондай жолдасқа:  
Кеуіліңнің қарар тапқаны,  
Бир-биреуді колласа,  
Атыңның шыға шапқаны.

Соның ушын жан балам,  
Сөз мәнісін аңлай бил,  
Жүрер болсаң сен балам,  
Жолдасыңды таңдай бил.

Бирге жүрер адамға  
Болмасаң сырлас хеш бурын,  
Айтайын саған бул манд»,  
Сынаудың мына бир түрін.

Пайдалы бир зат усынып,  
Тең бөліуді сора сен.  
Жарты жағын усының  
Өзің ал де жора сен.

Жартысын саған қалдырсын,  
Бөліуіне қара сен,  
Өлшеңіріп бул исин,  
Усылайынша сына сен.

Теп-тең шықса бөлгени,  
Әдилліктің белгиси,  
Излеме онда өңгени,  
Достың нағыз сол киси.

Алағат болып бөлінсе,  
Басым болса бир жігі.  
Көбиси саған берилсе,  
Өзінде қалса азырағы—

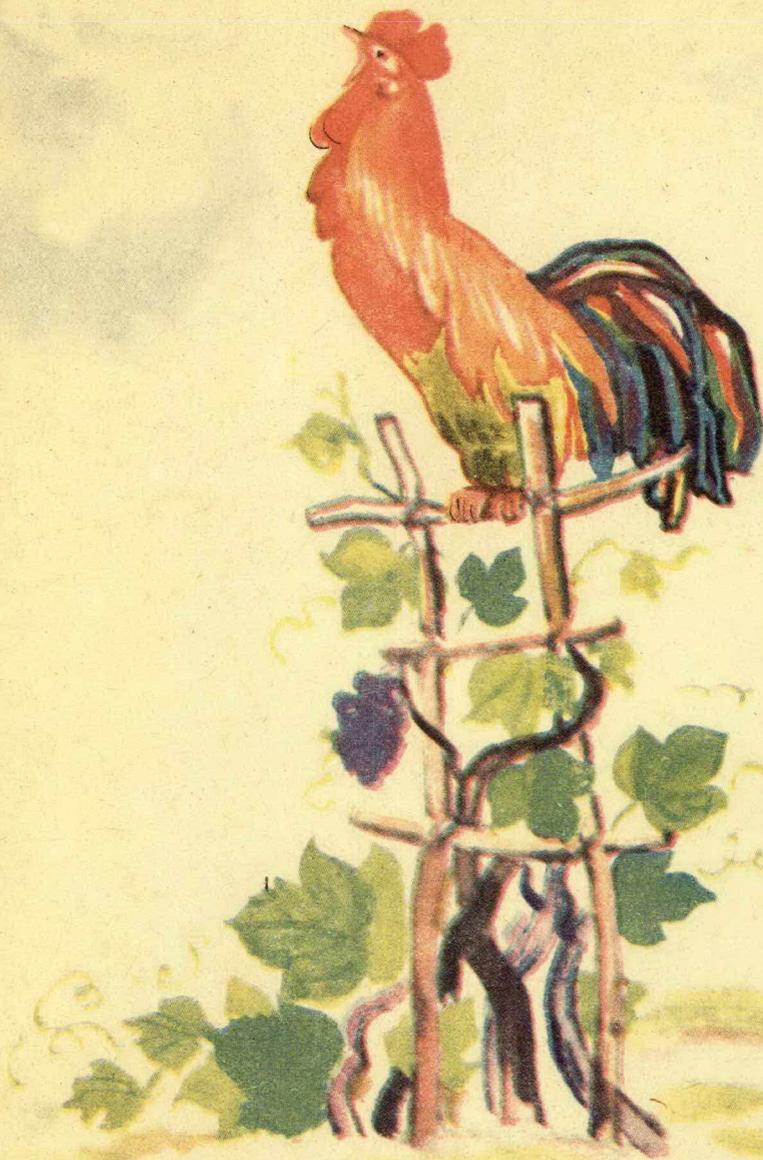
Сақыйлықтың нышаны,  
Хәм де кеуіл кеңлиги  
Хұрметке бөле сол жанды.  
Көринсе ондай беглиги.

Көбисін өзі меншиклеп,  
Азын саған қалдырса,  
„Биринши рет өзим“ деп,  
Хә демей сыр алдырса—

Жолдаслыққа жарамас,  
Араны дәрхал ашагөр,  
Басқанын халын сорамас,  
Сондайлардан кашагөр.

Әкем айтқан нәсіят,  
Жүрегімде қәлем хат.  
Жақсы исти гөзлеймен,  
Жақсы досты излеймен.

Жулбаклар  
Ади  
жанытталар



## ЖУМБАҚЛАР

Бір әжайып пілемше,  
Диффуалларға қағылған,  
Жер жақан сыйып иішше,  
Ізлегенің табылған,  
Москва, Париж, Лондон ба,  
Барлығы да бар онда,  
Ел ме, жер ме, теңіз бе  
Мысал ұшып сен ізле! (карта)

Ерте бәхәр егилің,  
Гүзде иісін ашылар,  
Қалмасын деп төгілің,  
Тертуге халқым асылар,  
Үлгілдеген ақ мамық,  
Жыйнар хәмме күш салың. (пахта)

Хәр үйде бар бір айна,  
Қарамағлы бул айна,  
Жаңалық болса жақанда,  
Көз алдыңа келеди,  
Хәм көресен көз бепен,  
Түсіндірер сөз бепен  
Бәрің айттып береди,  
Үлкен бе ол, кіші ме,  
Хәмме оны көреді. (телевизор)

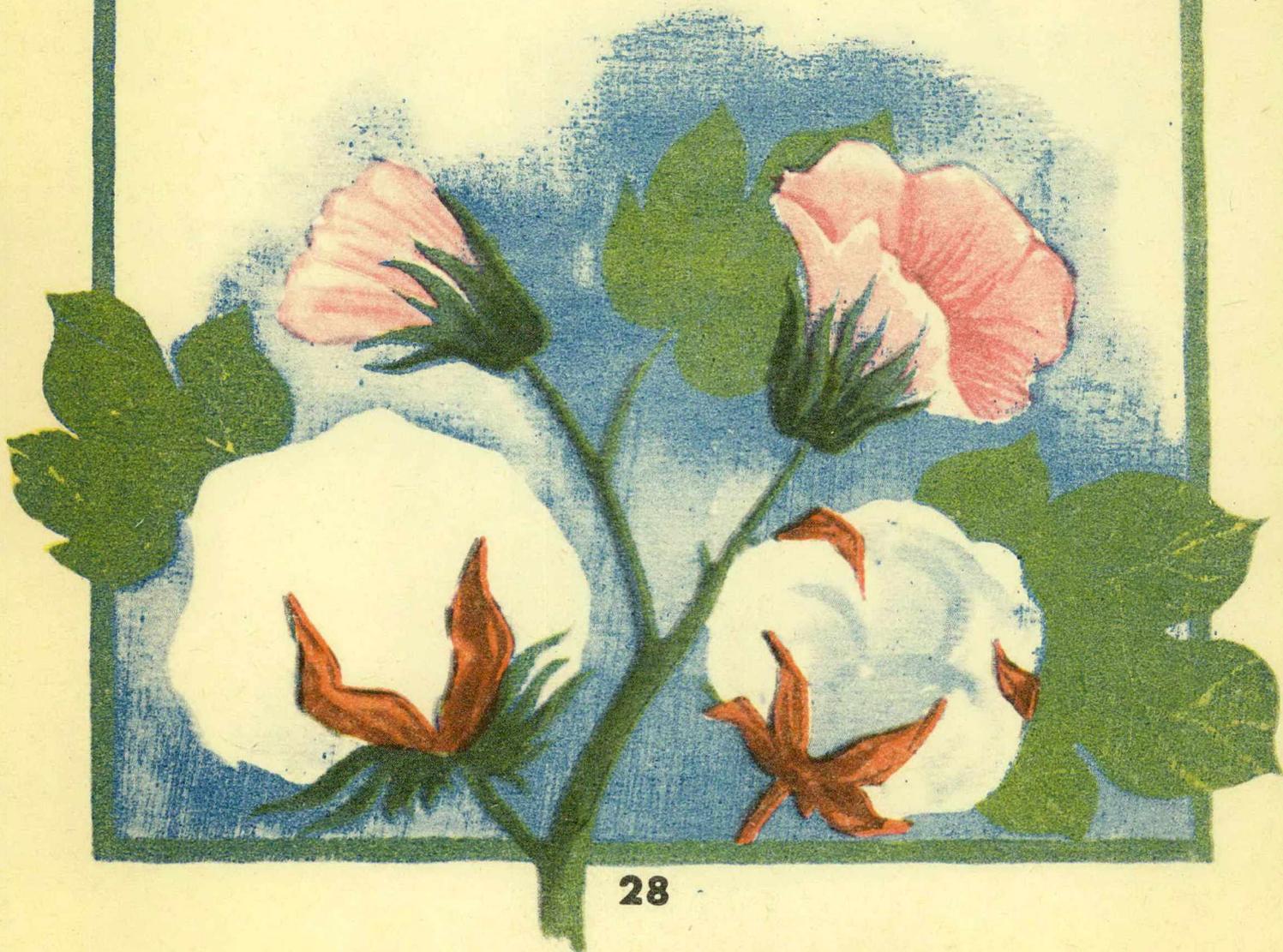
Өзі бір зат домалақ,  
Тенсен кетер домалаң,  
Төберің өзің тенсен де,  
Услайсаң зорға қууалаң. (топ)

Қыс күндері көп болың,  
Аспаннан жауар ақ болың,  
Баллардың жүрер қолында,  
Ақ жумбаршақ топ болың,  
Суықта қатты болса да,  
Қуяштың нуры түскенде,  
Ыдырап кетер жоқ болың. (қар)

Сары, кызыл, жасыл, нур,  
Үшеи де ҳасыл нур,  
Дәрбентинде жоллар ыи,  
Хәрекетти баслап тур.  
Нәубетлесип үшеуи,  
Адамларды кәўнитен,  
Сақшы болып сақлап тур. (светофор)

Кәннен казып алынар,  
Аўкатка косып салынар,  
Түри ақ бирак кант емсс.  
Кәйтерсең оның тазасын,  
Айтыў қыйын жеткерип,  
Аўкатка берген мазасын. (дуз)

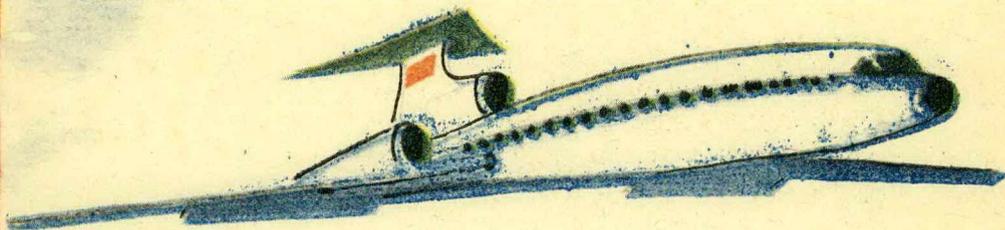
Онысыз күнин кешпейди,  
Дәстурханнан түспейди,  
Ол болмаса ҳеш адам,  
Хәтте шай да ишпейди. (нан)



Сүйеги полат ак сункар,  
Канатлары кагылмас,  
Сапар шексен дым дэркар,  
Жолунан сирә жаңылмас,  
Минин алсаң үстине,  
Аспанлап зымырап кетеди,  
Дийдилеген жерине,  
Хәп заматта жетеди. (самолет)

\* \* \*

Бес жуп екен ылақлары Кәдирдин,  
Канша сонда  
Ылагынын кулақлары Кәдирдин,  
Хәр ылақтың туяқлары төрт дана,  
Басларын есапла, көзлерин сана.  
Кәнекей қосып көр ылақлар канша,  
Барлық ылақларда кулақлар канша?  
Хәр ылақта төртеу болса егерде,  
Хәммесин қосқанда туяқлар канша.  
Әлбетте, ылақта бир-бирден гелле,  
Еки көз барлығын билесең сен де,  
Өзлерин аңықлап есаплап көриң  
Канша ылақ екен қосқанда бәрин?



## БАХЫТ ҚУСЫ

### I

Арзы деген атам өткен,  
Аты елге тарап кеткен,  
Оның маман дийханлығын,  
Көрген жанлар тәрийп еткен.

Тиллескен дейди жер менен,  
Ұсылдар жерди серлеген,  
Күн кеширген өмир бойы,  
Ұадал маңлай тер менен.

Жер аралап көреді екен,  
Топыраққа сын береді екен,  
Қайсы егин қайсы атызға,  
Егилийі керек екен?!

Ақыл менен бәрін танып,  
Биледи екен соны анық,  
Ұәмме егин егер екен,  
Арзы атадан кеңес алып

—Бул жерге ек тары,—дейди,—  
Дән болады бәри—дейди,—  
Тары екпей салы ексең,  
Шигин болар жары,—дейди.

Бир жерлерге бийдай ек,-дер,—  
Бир-бир қатар төгин төк-дер,—  
Дийдиндеги болар сонда.  
Усылай етсең өнім көп,—дер.

Арзы атаның ақыллары,  
Көпке унап макулланды,  
Мол зүрәт бере берди.  
Еккен барлық дақыллары.

Оған ұәмме разы боп,  
Нурдай жауды алғыслар көп,  
Ұәр бир дийхан ұұрмет етти,  
Арзы атаны ұустазым деп.

### II

Ғаррылық пенен науқаслық,  
Арзы атаға батты бир күн.  
Тура алмай көзден асылып,  
Төсек тартып жатты бир күн.

Жалғыз улы бар еди,  
Шақыртып алды қасына,  
Бармақлары қалтырап,  
Сыйпалады басынан

Аты Султан улының:  
—Келдің бе деди қулыным?  
Мөлтилеп көзден жаслары,  
Баласына қарады,  
Султанның да көз жасы,  
Әкесинің жүзіне,  
Тырыс-тырыс тамады.

Балам,—деди, тигип көзин,—  
Уқ мәнісин сөзімнің,  
Зорға гана тутьп өзін,—  
“—Түбинде” деди, жүзімнің—

Ғарры және қайталап,  
Баласына қарады,  
Бир нәрсені айтажак,  
Баласы „Не“ деп сорады.

—Балам менің дегенім,  
Пайдаң сенің өзіңнің,  
Макул ізлеп көргенін,  
Түбинде қалды жүзімнің.

Еситкенлер бул сөзди,  
Түрлі ойға қалып жүр;  
—Ырас па екен бул өзи,—  
Деп ойлап иши жанып жүр.

— Азамат, — дер, — бул гаррыны, —  
Ертеңгисин ойлаған,  
Баласына арнап барын,  
Жер астына жайлаған.

Биреу айтты әкесин;  
„Дүньяны хеш жыймады“ деп,  
Биреу айтты әкесин;  
„Жыйнап қойған дүньясын,  
Балларына қыймады“ деп,  
Биреу айтты әкесин;  
„Усындайдың себебинен,  
Қолымызға сыймады,“ деп.  
Арзы атаның бул сөзи,  
Екеу ара, үшеу ара,  
Болып кетти дуу-дуу гәп.  
Султан болса ол уақта  
Ойлаңарға пурсат жоқ,  
Кеуили оның хәр жақта,  
Басында түрли қайғы көп.

Бала ушын қууаныш,  
Хәр таңның аман атқаны,  
Батар оның жанына,  
Гаррының қатал жатқаны.

Әкесинің кейинги,  
Сөзин Султан тыңлады.  
Басқа түсер бүгинги,  
Қыйынлықты аңлады.

Әкесинен және де,  
„Сөйлер,“ деп үмит етсе де,  
Хешбир дыбыс болмады,  
Узақ уақыт күтсе де.

Қайтып көзин ашпады,  
Сөйлеуге тили келмеди  
Баласы көзин жаслады.  
Гарры есин билмеди.

Усы күни ел жата,  
Қысылды көп, кетти қалдан,  
Дүньядан өтті Арзы ата,  
Хеш иләж келмеди қолдан.

Хабар тарап үйден-үйге,  
Қалмай бәри жыйналды.  
Болып хәмме үйме жүйме,  
Шын жүректен қыйланды.

Тәселле берип гилен дос,  
Кеуил айтты балаға,  
Тиледи оған узак жас;  
— Сабыр ет.-деди-жылама!

Сум әжелдің кармағы,  
Жаздырмады қармады.  
Сайлап жүрип бүгин бир,  
Жаксымызды жалмады.

Көпшиликке хұрметли  
Бәршемизге дәркар еди.  
Күлип турған нур бетли,  
Дийханларға дос-яр еди.

Қолдан келер шара жоқ,  
Қайтадан жан беріуге,  
Қарсы турған қара жоқ,  
Күн сыңасын көріуге.

Күшке келсе егерде,  
Бар гайратты салар едик,  
Ең болмаса жаксының,  
Жанын алып қалар едик.

Қыйланбаған адам жоқ,  
Жаксылығы соншелли  
Хәммениң гәни усы гәп:  
„Жаксы еди ау, жаксы еди“,

„Орның толмас әкежан,“  
Деп бала басын шайқады.  
Әкесине халқының,  
Шын хұрметин байқады.

Қана болған жүреги,  
Сүйинишке толады.  
Халықтың жаксы тилеги,  
Балаға дәрман болады.

Халық ядынан таслар ма,  
Ел перзенти ерлерди.  
Даңқлы дийхан Арзы ата,  
Салтанат пенен жерленди.

### III

Әкесин жерлеп болғансоң,  
Тарқасады көпшилик,



Өзлн-өзи қалғансоң,  
Ой үстине ой келип,  
Тындырмайды Султанды,  
Хәр тәрешке тартады,  
Қыялар бийлеп көп санлы,  
Бийжағдай болып жатады.  
Узақ түнге уйқы жоқ,  
Терең ойна батады,  
Илинбестен көзлери,  
Талай таңлар атады.  
Әкесиниң айтқаны,  
Кетпес хәрғиз есинен,  
Баланың шығып аң-таңы,  
„Не екен“ дер ишинен.  
— „Түбинде!..

Түбинде қалды жүзимниң“, —  
деп айтқаны әкемниң,  
Алдынан мына көзимниң  
Кетер емес өмирде,  
Жүрегимнен өзимниң.

Не екен сол көмилген,  
Алтын ба екен жатырған?!  
Қайдан алып келинген,  
Әкеме қалай шатылған.

Минекей серлеп қарасаң,  
Отырған зорға қурасып,  
Алтыны бар адамның,  
Бола ма үйи ылашық?!

Гүмис пе екен, пул ма екен?!  
Бир тийинлап жыйнаған,  
Айтқаны оның солма екен.  
Балам деп жанын қыйнаған.

Көмилип бир ҳасыл зат,  
Умытылып жүр ме екен?  
Қыйланғанда болып яд,  
Есине түсип тур ма екен.

Кәнекей алтын болғанда,  
Қалдырмастан алар едим.  
Тауып алып сол манда,  
Халыққа сауға қылар едим.

Жайлардың бузып гөнесин,  
Ақ сарайлар салар едим.  
Тәмийинлеп халықтың хәммесин,  
Сол жайларға алар едим.

Алтынның қалған бөлегин,  
Хәммеге тең бөлер едим.  
Өзлериңе керегин  
Өзлериң алың дер едим.

Табылып қалса сол алтын,  
Халқым тегис көрер еди.  
Әкемиздиң еслеп атын,  
Алғысларға бөлер еди.

Өзи койып, өзи болып,  
Көп қыялға батты бала.  
Қапталына жақын келип,  
Анасына айтты бала;

— Әкем айтып кеткен сөзди,  
Ана сиз де билесиз бе?  
Рас па екен оның өзи,  
Маған айтып бересиз бе?

Көмген екен қайсы жерге,  
Не екенниң сездиңиз бе?  
Болдыңыз ба сиз де бирге,  
Билдиресиз соны өзиге.

— Айнанайын, жаным балам,  
Буннан сирә хабарым жоқ.  
Айтқан емес хән ұақ маған,  
Еситпедим бир ауыз гән.

Ғарры айтқан бул гәнте,  
Неғизияде жан бар шығар.  
Сынап көрейин денти,  
Бир жағында мән бар шығар.

Ғарры айтқан сөзиңде,  
„Жүзимниң түби“ деп еди.  
Қыйын болды изинде,  
Атызда жүзим көп еди.

„Қай жүзимниң түби бул?;  
Ойландырды баланы.  
Аңаралмай соны ол.  
Алабырақлап қалады.

— Отыз түп еди егилген,  
Алты-алтыдан бес қатар.  
Қазыу керек шеттисен  
Барлығын да бир қатар.

Султан қолға бел алып,  
Қазыұды қызғын баслады.  
Усыған үлкен күш салып,  
Басқа исти таслады.

Азан менен кешине,  
Үш түптин түбин қарайды.  
Енди қанша қалды деп,  
Қалғанларын санайды.

Отыз түпти он күнде,  
Қазып шықты бирм-бир.  
Бул атызда қалмады,  
Бел тиймеген хеш бир жер.

Көмилип жатқан бул манда,  
Билинбеди хеш нәрсе.  
Белге сонша қазғанда,  
Илинбеди хеш нәрсе.

Султан тағы қайталап,  
Көрмекши болды бир қатар.  
Жер қазыұды етти талап,  
„Мүмкин: шетиректе жатар!“

Қазды шала қалдырмай,  
Излегеннен дерек жоқ.  
„Қалай болды, япырмай!“  
Ойланды Султан хайран боп.

Ойланды турып ол және;  
—Ер гезеги үш деген.  
Тағы бир көрейин кәне,  
Табылағойса күш пенен.

Үшинши рет қазылды,  
Хешнәрседе шықпады.  
Әкесиниң айтқанын,  
Баласы излеп таппады.  
Төртинши рет жер қазыұ.  
Султанға да жақпады.

Нәтийжеси болмады,  
Қазған менен қыйналып,  
Бул сөз ядтан қалмады,  
Бала жүрди ойланып.

Сорайтуғын әке жоқ,  
Алдағын деп не ушын,

Ертели кеш барып-кеп,  
Ислей берди жұмысын.

#### IV

Қазылған сон бел менен,  
Үш мәртебе тереннен.  
Топырақ босап жер деген,  
Ундай болды еленген.

Жүзимлер мысал бамбуктей,  
Саат сайын өседі.  
Көргенлер иштен таңланып,  
Не болған буган леседі!

Кулаш жайды шақалар,  
Түплери кетти жууанып.  
— Жүзимлер быйыл мийуалы,—  
Деди Султан кууанып.

Бийиклиги барабар,  
Үш метрлик пақсаға.  
Күнде бала аралар,  
Қана болып жатса да.

Жапырағының шенбери,  
Кем келмейди қарыстан.  
Мәужирни тур, кетер зейниц,  
Көзге түсер алыстан.

Күн изинен күнлер өтти,  
Ай артынан айлар келди.  
Мийуа деген қалды иттип,  
Абат етер ауыл-елди.

Жетилісип исти жүзим,  
Шеттен жийнап терип атыр,  
„Қәлеуинше ал.—деп—өзиң,  
Дос-яранға берип атыр.

Баданадай хәр данасы,  
Солқымында дизилип тур.  
Султан өзи басшы болып,  
Тәртин пенен үзілип тур.

Көтерели қолың зорға,  
Хәр солқымды үзген уақта.  
Бундай бағды көрген бар ма,  
Бұрын-сонлы бизниң жақта!

Болғаннан соң мийуасы көп,  
Бирим-бирим санамады.  
Хәр түбинде мың солкым деп,  
Султан өзи шамалады.

Өз үйиниң иши менен,  
Бәрха тынбай гаїрат салды.  
Ауылының күши менен,  
Еки айда жыйнап алды.

Бир жағынан сатып қалды,  
Сауда ислен нуллады.  
Бир хожалық болты ҳаллы,  
Сатпаса ҳеш болмады.

Бир бөлегин алды қақлап,  
Күнге жайып кишмиш етти.  
Қалталады бәрин таклап,  
Бир әжайып ис етти.

Тау-тау болып жыйналды,  
Есабы жоқ, саны жоқ,  
Складқа айналды,  
Кишмиши жоқ жайы жоқ.

Алынып болды бизиңше,  
Жүзимниң бийик қырманы.  
Султанның еле өзинше,  
Бар кеўлинде әрманы.

Атызды тегис аўдарып,  
Мийнет пенен шынықты,  
Узақ ўақ ислесе ҳарып,  
Дем алды енди тынықты.

Әрманы оның сол еди,  
Әкеси айтып кеткен сөз,  
Тәмеси оның мол еди,  
Еске түсер сол сөз тез.

Султан қарап жатпады,  
Жүдә узақ ойланды,  
Бағқа күнде қатнады,  
Қайта-қайта айналды.

Ойлағаны сол болды,  
Уйқыдан күнде турыўдан,  
Айдын тақыр жол болды,  
Үй менен бағдын арасы,

Келиў менен барыўдан,  
Айтсак сөздин расын  
Ойлап ақыл жетпей тур,  
Кемиси жоқ қарыўдан.

## V

Ауылдын сәл аркасында,  
Қоңсы отырған сыбайлас,  
Өзи тоқсан жасында,  
Бар бир ғарры аты Ықлас.

Өзи уста, өзи мерген,  
Он бармағы өнерли екен.  
„Данышпан“ деп сын береді  
Гүрриңлескен, барып көрген.

Сорасаң дурыс ақыл берген,  
Ҳадаллықты мақул көрген,  
Жүдә жетик дийхан болған,  
Пайын алған ана-жерден.

Сол бабаға Султан өзін,  
Таныстырып қайтпақ болды.  
Әкесинин соңғы сөзин  
Оған барып айтпақ болды.

Сақал, шашы куудай аппақ,  
Баба төрде отыр еди.  
„Ата“ деп Султан даўыслап,  
Сәлем берип, үйге кирди.

Иззет, құрмет көрсетип,  
Қолынан барып алады.  
„Тетиксіз бе, ата“—деп,  
Ҳал-ахўалын сорады.

Ғарры оған бир қарап,  
—Кел, кел, балам, кел,—деди,—  
Аман ба?—деди ҳал сорап,—  
Танымалым мен,—деди.

—Ата—деди,—мен сизге,  
Адайыда келгенім,  
Жұмысым жоқ ҳеш өзге,  
Ойласайын деп едим.

Арзы деген кишинин,  
Баласыман аўылда,

Султан деген исимим,  
Жасайман усы қауымда.

—Билдим балам, таныдым,  
Қадирдан еди Арзыжан.  
Таза еди жаны дым,  
Хұрметлер еди хәр адам.

Өткен екен дүньядан,  
Хабарлыман, билемен,  
Қандай еди Арзыжан,  
Узақ жаса улым сен.

Бәрекелла, айт балам,  
Гәплеринди тынлайын.  
Ауылдағы бир бабан,  
Ақыл бер десең мен тайын.

—Әкем бирден ауырды,  
Лаплап еттиң хәури.  
Гәди жатты, гә турды,  
Жаза алмады бауырын.

Гүзеттик үш күн удайы,  
Бизлер әкем пақырды.  
Ауырласып жағдайы,  
Жанына мени шақырды.

Бетиме бир қарады,  
Қыйығын салып көзиниң  
„Келдиң бе?“—деп сорады.  
„Түбинде“—деди жүзимниң.

„Түбинде қалды жүзимниң“,  
Қайталап айтты тағы да,  
Жойытты есин өзиниң,  
Усыны айтқан уағында.

Бизди жүдә қыйнады,  
Әкем айтқан бул гәплер.  
Ишимизге сыймады,  
Болмады хеш дереклер.

Әкемниң айтқан мийрасын,  
Жер астынан таппадык,  
Отыз күн тынбай расы,  
Жүзим бағқа қатнадык.

Барлық жүзим отыз түп,  
Еки-екиден он бес жуп,

Қазып шықтық үш рет,  
Умытылған хеш жер жоқ.

Таба алмадық хеш дерек,  
Излеп-излеп биз,—деди,—  
Ата сизде ой қандай,  
Не айтасыз сиз,—деди?

Сонда баба балаға,  
Бир тикленип карады,  
— Жүзимниңниң мийуеси,  
Быйыл қалай,—деп сорады.

—Айтары жоқ бабажан,  
Быйыл жүдә мийуели.  
Көрмегенбиз хеш қашан,  
Бұндай болык мийуени.

Быйылғы жылдың мийуеси,  
Келесі жылға ушласар.  
Жыйналмаған жүзимлер,  
Шақаларда еле бар.

Баба айтты түсиндим,  
Мәннисине исниңниң,  
Жерден алтын излеген,  
Кемиси жоқ күшиңниң.

Балам мийнет етипсең,  
Мақсетине жетипсең.  
Әкең айтқан шектен де,  
Арман өтип кетипсең.

Әкеңниң балам көмгениң,  
Сениң усы тапқаның,  
Тапқаныңның гүуасы,  
Мол өнимге батқаның.

Әкең балам, бир ланышпан,  
Өз дәуириниң кариясы еди.  
Еди сүйген жетик дийхан,  
Тасқын ақыл дәрьясы еди.

Әкең саған, кеңес берген.  
Сен мийнеттен қашпа деген.  
Хадал мийнет қалдырмайды,  
Қуры сени босқа деген.

Мысал еткен жүзим түбин.  
Ислеуинди айтқан сениң.

Әкеңнің саған мийрасы—  
Сен кешегі алған өнім.

Мине енді билдің балам,  
Кеңесіуіге келдің балам.  
Мийнет—бахыт, мийнет—алтын,  
Хәм алғысы елдің балам.

Мийнет пенен абадансаң,  
Мийнет—өмир егер нансаң,  
Мийнетсиз ҳеш жасай гөрме,  
Мийнет пенен сен адамсаң.

Хәр гәпин Ықлас бабаның,  
Шын жүректен сүйеди.  
Султан уллы адамның,  
Алдында басың ийеди.

Түсинип барлық сөзине,  
Кайыл қалды өзине,  
Алғыс айтып бабаға,  
Қайтты Султан изине.

Уктым деди бала да  
Әнгимениң жай жөнин.  
Қазбағанда бола ма,  
Тап усындай мол өнім.

Әкем айтқан ҳаслында,  
Нәсияты усы екен.  
Мийнетим қонған басыма,  
Мәңгилик бахыт қусы екен.

2

1

## ҒАРРЫЛАР ЕЛДИҢ САҰЛАТЫ

Бурын, бурын, бурында,  
Уралда ма, Кырым да,  
Жүдә ерте заманда,  
Биймәлим қайсы таманда,  
Дүньяға келіп тиришилік,  
Адамзат пайда болғанда,  
Ханлар тахта отырып,  
Үстемлік етпн турғанда,  
Нызам менен бскитип,  
Көп дәстүрлер дәреткен,  
Қарсы турған адамның  
Алды-артып ор еткен.  
Былай-былай кетпестей,  
Әтиранып қалың тор еткен.  
Сол дәстүрдің биреуін,  
Ғаррыларды әспиресе,  
Азап берип хор еткен.  
Хор еткені сол екен,  
Сексенге жасы жеткен сон,  
Бойынан күші кеткенсон,  
Әкесін дәркім арқалап,  
Кетер екен тауға қарап,  
Бийік таудан өтер екен.  
Пышық мурны батпайтуғын,  
Бир тоғайға жетер екен.  
Әкесін таслап хошласып,  
Баласы қайтып кетер екен.  
Билмейді неде жазығы,  
Қолында азырақ азығы,  
Ғарры бозлап жылайды екен.  
Баласы болса кейшине,  
Жалтаң-жалтаң қарайды екен.  
Илаж болмай ақырында,  
Тәгдйірім ұсылай шығар деп,  
Өзі қайыл болады екен.  
Баяғыда өз әкесін,  
Өзі таслап кеткенлігін,  
Сонда ядка алады екен,  
Сөйтпн сабыр қылады екен.  
Рәхимсіз хан басқарған,  
Сондай дәстүр заман екен.  
Өз үйінен, ел-елаттан,  
Сірә қайтып келмес болып,  
Тири кеткен жаман екен.

Тоғай иши түни менен,  
Патыр-патыр тынбайды екен.  
Шабыса ма, тебисе ме,  
Жабайылар туулайды екен.  
Жолбарыс па, Арыслан ба,  
Бақырысып шуулайды екен.  
Бир жағымсыз лауыслардан,  
Қулақлары шынлайды екен.  
Тас қаранғы қорқыныштан,  
Тула бойы жуулайды екен.  
Жыртқышлардың сеслеринен,  
Жүреклері суулайды екен.  
Жыртқыш типтип түни менен,  
Тоғай ишин қоймайды екен.  
Түри бөтен мақлуқ көрсе,  
Таң атқанша жалмайды екен.  
Ертеңине көрсен барып,  
Онда барған адамлардың,  
Хәтте изи қалмайды екен,  
Соннан шығар әйтеуірде,  
Бул жерлерге келгенлерден  
Үйлерине аман-есен,  
Хеш ким қайтып бармайды екен.  
Аты шыққан бир жигит,  
Есен деген бар екен.  
Өзи батыр тулғалы,  
Қайтпайтуғын нар екен.  
Ерегиссе шаршамас,  
Өр көкірек ер екен.  
Адамлар оның лақабын,  
Есен палуан дәр екен.  
Жок екен оның шешеси,  
Сексен жасқа толыпты,  
Есеннің де әкеси  
Шакырып ғарры баласын,  
Билдирип кеуіл наласын.  
—Келдим балам, сексенге,  
Мингиз дағы енсене,—  
Деди.—апарып таслайгой  
Халық дәстүрін баслайгой.  
Есен де илаж ете алмай,  
Дәстүрді бузып кете алмай,  
Өз-өзинен күйинип,  
Қабаклары үйиліп,  
Бир-еки нан түйинип,  
Ғаррыға берип қалтаны  
Арқалап алып әкесін,  
Тауға қарап тартады.

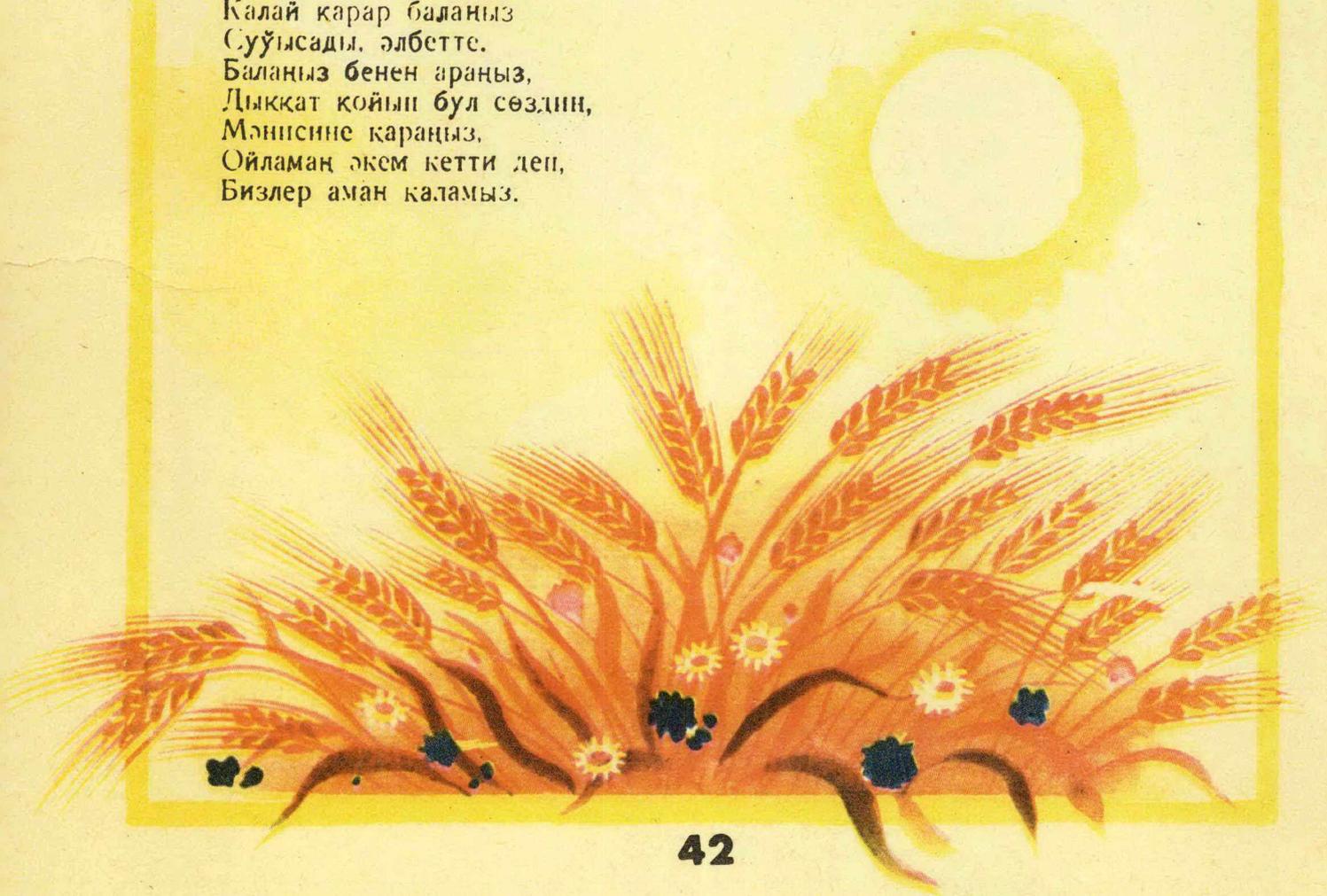
Әдеуір жер жүргенсоң,  
Тауға жақын келгенсоң,  
Жигит шаршап талады,  
Бір арнаға салынған,  
Үлкен көпір қасында,  
Дүмпешиктің басына,  
Отырғызып гаррыны,  
Азырақ, дем алады.  
Отырып гарры жан-жаққа,  
Анықлап нәзер салады.  
Әтирапқа қарады,  
Өз-өзіннен бір уақта,  
Шақалаклап күледі,  
Күлгенине гаррының,  
Баласы қайран қалады.  
Күлетуғын жер емес,  
Неге аға күлдің деп,  
Баласы оннан сорады.  
—Дурыс балам, айтқаның,  
Күліуімнің себебин,  
Бурын саған айтпадым,  
Баяғы өткен жылларда.  
Мен де сендей жас едим,  
Ууайым жоқ, мәс едим.  
Шыққанда әкем сексенге,  
Арқалап алып, ал мен де  
Жүрдім усы жол менен,  
Өзім отырған төбеге,  
Отырғыздым қол менен.  
Бұл төбенің басында.  
Отырып мениң қасымда,  
Айтып еді бір сөзді,  
Ядыма түсті сол мениң,  
Себеби мениң күлгеним,  
Бүгін мұнда келдім мен,  
Балам жассаң еле сен,  
Айлар, жыллар өтеді,  
Арқасында баланның.  
Ақыры сен де келесен,  
„Әкеңе не пелесен,  
Алдына сол келеді“.  
Балам еле асықпа,  
Көресен оны деп еді,  
Әкеме еткен исимді  
Сеннен көріп тұрыппан.  
Әкемнің айтқан сөзінің,  
Келгенине алдыма.  
Қайран боп күліп тұрыппан,  
Басыма түскен саудаға,  
Идәжсіз көніп тұрыппан.

Күлгенимнің себебин,  
Айтып беріп тұрыппан.  
Әкемнің айтқан сөзлери,  
Келген болса маған да,  
Бұл нәубетлер келеді,  
Ақыры балам саған да.  
Көргенін хәм билгенин,  
Қула дүзде күлгенин,  
Гарры айтты усылай,  
—Балам енди жүр—деді,—  
Апарып мени таслаудың,  
Илажын тезирек көр,—деді.  
Әкесінің гәплери,  
Есенге болды батқандай.  
Хәр сөзінің салмағы,  
Мысалы тап батпандай.  
Кәпелімде баланың,  
Үскини кетти қуйылып,  
Бет-әлпети жыйырылып,  
Саргыш тартты жамалы,  
Жан жеринен атқандай  
Өзін ауыр сезинді.  
Шүмип терең ойларға,  
Жүрек-бауыры езилді.  
Әкесін Есен арқалап,  
Тоғай емес, тау емес,  
Үйіне қайтты изінде.  
Келип Есен елине,  
Әкесін алып келгенин,  
Кеннен хабар қылады  
Гаррысы айтқан гәплерді,  
Көпке мәлім етеді.  
Өзінің ойын билдирип,  
Халық алдынан өтеді.  
—Тыңланызлар халайық,  
Усы ма бизге ылайық,  
Дурыслап нәзер салыңыз,  
Қайуанларды алыңыз,  
Жолбарыстың күшигин,  
Алар болсаң өшигип,  
Тириде саған бермейді,  
Күшиги ушын адамды,  
Шыбын шелли көрмейді.  
Билдирмей урлап кетсең де,  
Изіннен сени серлейді,  
Жүрегінде гезнейді.  
Умытпайды хеш қашан,  
Қоллы болған баласын,  
Өлгенинше излейді.  
Бизлер болсақ адамбыз,

Соннан келип наданбыз.  
Элпешлеп бизди өсирген,  
Экеде қанлай жазық бар,  
Ойлап көрин досларым,  
Усында бир қызык бар.  
Хан хәмири дейсизгой,  
Ол да мүмкин дұрыс шығар,  
Ханды жолдан аздырған,  
Ханның жонын қоздырған,  
Хан қасында отырған,  
Эке қәлирин билмеген,  
Болған шығар бузыклар.  
Әкемізди өзимиз,  
Сум әжелге баслаймыз.  
Тоғайлыққа апарып,  
Жыртқышларға таслаймыз.

Көзимиз қалай қыяды,  
Нырыққа қалай сыяды.  
Шимиркенбей денемиз,  
Өзимиздей адамды,  
Жанған оттын ишине,  
Неге таслап келемиз.  
Әкенди өзин өлтирсен  
Қалай қарар баланыз  
Суўсады, әлбетте.  
Баланыз бенен араныз,  
Дыққат қойып бул сөздин,  
Мәншине қараңыз,  
Ойламаң әкем кетти деп,  
Бизлер аман қаламыз.

Өтип турса күн усылай,  
Әкеміздиң изинен,  
Хәмме қалмай барамыз.  
Я талас жоқ, тартыс жоқ,  
Я қарсылап атыс жоқ.  
Өзимізден өзимиз,  
Не ушын барып өлемиз,  
Өлгимиз келсе өзимиз,  
Дүньяға неге келемиз.—  
Деп сөзлерин айтты да,  
Есен халыққа қарады.  
—Бул айтқанға өзлерин,  
Не дейсиз,—деп сорады.  
Хәмме бирден шуўласып,  
Сөз сөйлеўге таласып,  
Шәукилдесип жүреги,  
Айтты былай тилегин:  
—Мақуллаймыз сөзинди,  
Қуўатлаймыз өзинди,  
Ойлар еди усыны.  
Жүрегимиз бизиң де.  
Ғаррылар узақ жасаса,  
Болар еди жарасық.



Хәр бир үйдиң өзине.  
Болмай ма көп карасық.  
Есен айтты халыққа.  
—Тайда таяқ, қалмастан,  
Хан алдына барамыз,  
Халқымыздың тилегин,  
Оған мәлим қыламыз.  
Ғаррылардың жанларын,  
Сорап алып қаламыз.  
Берегойса тилекти,  
Хан менен үлнет боламыз.  
Қарсыласса биз бенен,  
Аямай қарсы турамыз.  
Қурал алып қолларға,  
Бир шетинен қырамыз.  
Басым келсе хан тәреп,  
Қолларында қалармыз.  
Бахыт ушын өлди деп,  
Жақсы атақ алармыз.  
Өзимиз барып өлгеннен,  
Сауашта жүріп өлгенин,  
Мың мәртебе артықты.  
Есен айтқан бул ғәлпер,  
Халықты өзине тартыпты,  
Изінде сансыз ләшкери,  
Есен ханға барыпты.  
Қолайсыз көріп түрлерин,  
Хан албырап қалыпты.  
Сонда да сыр билдирмей,  
Жақсылап қарсы алыпты.  
Изине ертіп бес жигит,  
Есен ханға кирипти.  
Кирип сәлем берипти.  
Хәмде халықтың тилегин,  
Ханға айтып көрипти.  
Хан да буны тыңлапты.  
Сөз мәнисин аңлапты.  
Мыйық тартып күлшпти.  
Тилегин халықтың берипти.  
Бул ҳаққында айта алмай,  
Хәмиринен қайта алмай,  
Хан да ойланып жүр екен.  
Ойланғанның мәниси,  
Оның да өз әкеси.  
Сексен жасқа келипти.  
Есен ханға айтқан тағы:  
—Ғарры деген ақыл кәни,  
Оның ақилын алыу керек.  
Пайдаланып қалыу керек.

Жумсау керек хұрмет пенен,  
Едимизле болмас ғарры,  
Бир-бир бағдан дөретпеген.  
Қарамаң хәм ексе шынар,  
Ауылларға саулат болар.  
Жаслар оннан үлги алар.  
Еткен иси агалардын.  
Мийрас болып бизге қалар.  
Дурыслыққа хан не десин,  
Есеннің айтқан кеңесин:  
—Бунын дурыс, улым,—деди.—  
Неге айтпадың, бурын—деди.—  
Ақылыңа турдым,—деди.  
Бир үәзирди шақырды да,  
—Кәне, хатқа салың—деди,  
Ғаррылардын дизимин тез,  
Бүгин-ертең алың—деди.  
Ғаррыларды тирилей.  
Тоғайға таслау қойылсын,—деди.  
Бүгиннен басып бул дәстүр,  
Биротала жойылсын.—деди.  
Ғаррылар жақсы ис етсин,  
Терек тиксин, бағ көгертсин.  
Буйрық етип жазын,—деди.  
Бул буйрықты, жәрня етип,  
Пүткил елге мәлимледи.  
Есенге өз қолы менен  
Зер жағалы сарпай жапты.  
Хұрмет, иззет жолы менен.  
Кеули толып алғыс айтты.  
Ғаррылардын жанын қорғап,  
Есен палуан елге қайтты.  
Бул ханлықтың қол астында,  
Бағ болмаған жер қалмады.  
Ел болды жүзим, алмалы.  
Халық арасы тоқшылық,  
Абаданлық орнады.  
Ғаррылардың басында,  
Қорқыу деген болмады.  
Есеннің уллы исине,  
Ханға көрсеткен күшине.  
Ақ пәтиясын бермеген,  
Есеннің атын билмеген,  
Бир де ғарры қалмады.  
Қарағанда хабарларға,  
Ең әйjemги заманларда,  
Тау артында, тоғайларда,  
Балаларының аркасында,  
Көп ғаррылар барған дейди.

Зая болып жыртқышларға,  
Тирилей жем болған дейди,  
„Әкене бұрын не қылсан,  
Алдыңа келер“ деген сөз,  
Сол жыллардан қалған дейди.

\* \* \*

Хүрметлесен әкенди,  
Максетиңе жетерсең.  
Ертең сенин өзине де,  
Перзенттен соны күтерсең.  
Әкене құрмет ете бил,  
Шықпасын хеш есиңнен,  
Балаң үлги алар ол,  
Сениң барлық исиңнен.

\* \*

Кеулинде жоқ хеш әрманы,  
Бизің Совет елинде,  
Ғаррылық дәуран бір дәуран.  
Хәмме оны құрметлер,  
Атажан қа, атажан!  
Үйиңизде ғаррылар,  
Ақылгөй, устаз, ветеран.  
Елимизде ғаррының,  
Гүл жайнаған өмири.  
Жарқырар мәртлік белгиси,  
Орденге толы өңири.

## ШЫБЫН ҚАЛАЙ ПИЛ БОЛДЫ

Өзи он бір жасында,  
Жүдә актив класында,  
Билмейтуғын сабағы жоқ,  
Таң қаласаң ықласына.

Ислемейди орынсыз ис,  
Таярлықсыз келмейди хеш,  
Китапты да көп оқыйды,  
Сабағының бәринен бес.

Мақтаныуды билмейди ол,  
Билмегенге күлмейди ол,  
Жәрдем берер досларына,  
Ең бір жақсы қасийети сол.

<sup>1</sup>. И. Франкның усы аттағы гурриңи мотивинде.

Бийтәртипке ермейди екен,  
Көше гезип жүрмейди екен.  
Рухсатысыз үй-ишиниң,  
Киноға да кирмейди екен.

Оқыўшылар Мараттын,  
Бул ислерин жаратты.  
„Болайық хәмме сондай“—деп,  
Классқа уран таратты.

Кешигип қалыў сабақтан,  
Оның ушын қылмыс жатқан,  
Марат соған үйренген,  
Ең биринши келген ўақтан.

Муғаллим де сер салып жүр,  
Ишинен билип танып жүр,  
Сөз келген жерде Маратты,  
Үлги етип алып жүр.

Мектепте мәжилис болады,  
Әлбетте ол мақталады.  
Класстағы дослары да,  
Марат пенен мақтанады.

Өрнек болып айтылғаны,  
Куўандырар ата-ананы,  
Шәкиртинен ләззетленер,  
Мектептеги устазлары.

Хәм үйинде, хәм мектепте,  
Үлги болды Марат көпке,  
Оқыў даўам ете берди,  
Хәште артынан өтип хәпте.

II

Соң-соң Марат хәр ўақта,  
Кешигип келди сабаққа,  
Бұрынғыдай ықласы жоқ,  
Қарай берер жан-жаққа.

Балалар хәм муғаллим,  
Бул хәққинда ойлы дым,  
„Өзгеришти бала“ деп,  
Олардың иши етти гым.

Айтпады бирак өзине,  
Салмады адам изине,  
„Билетуғын балагой,  
Ойланар“ деп өзи де.

Басланды жаман әдети,  
Қалыұды кем-кем үдетти,  
Бир-еки күн катарына,  
Сабағына келмей кетти.

Хәмменин ашыды жаны,  
—Хаў, балалар, Марат қәне?  
Келмесе егер ертең де,—  
Дести:—Излеу керек оны.

Ертеңше қарайық,—деди,—  
Хабарын алайық,—деди,—  
Бир себеби бар шығар,  
Анықлап сорайық,—деди.

Сабақтан калып жүргенин,  
Мектепке бармай келгенин,  
Мамасы да билмес еди,  
Баланың кимге ергенин.

Азанда турып орнынан,  
Әдетинше бурыннан,  
Асығыс ишип шайын да,  
Кетип жүрди алып нан.

Үйир болып бир балаға,  
Барып жүрди қалаға,  
Ойнап-ойнап қайтады.  
Түс болды аў деген шамада  
„Оқыўдан келдим“ дейди де,  
Аўкатларын жейди де,  
Және ойнап кетеди.  
Ойына алмай үйди де.

Марат бир күн ойланды,  
Аўырды, басы айланды,  
„Муғаллимге не деймен—?“  
Усыған жүдә кыйналды.

Бундайды сирә билмеген,  
Еситпеген, көрмеген,  
Айтыу түүе өтирик.  
Қасынан да жүрмеген.

Марат енди кашпай жақ,  
Өтириктен қайтпай жақ,  
Усы рет қутылса,  
Қайтып өтирик айтпай жақ.

„Ауырды, дейин мамамды,  
Көрейин сөйтип шамамды.  
Кетпедим таслап мен—дейин,  
Ауырып атқан адамды.“

Өз ойын өзи макул деп,  
„Дурыс табылған ақыл“ деп,  
Азанда келди классқа,  
Қалғанына тауып себен.

Муғаллим көрип Маратты,  
Дыққатты оған қаратты,  
—Аманлық па, не ушын,  
Қалдырдың көп сабақты?!

—Ауырып калды мамам,—деди,—  
Науқасы дым жаман,—деди,—  
Оқыўыңа бармай ақ қой,  
Қайырқом бол маған,—деди.

Не қыларымды биле алмадым,  
Өзим бунда келе алмадым,  
Жиберейин айтып десем.  
Балаларды көре алмадым.

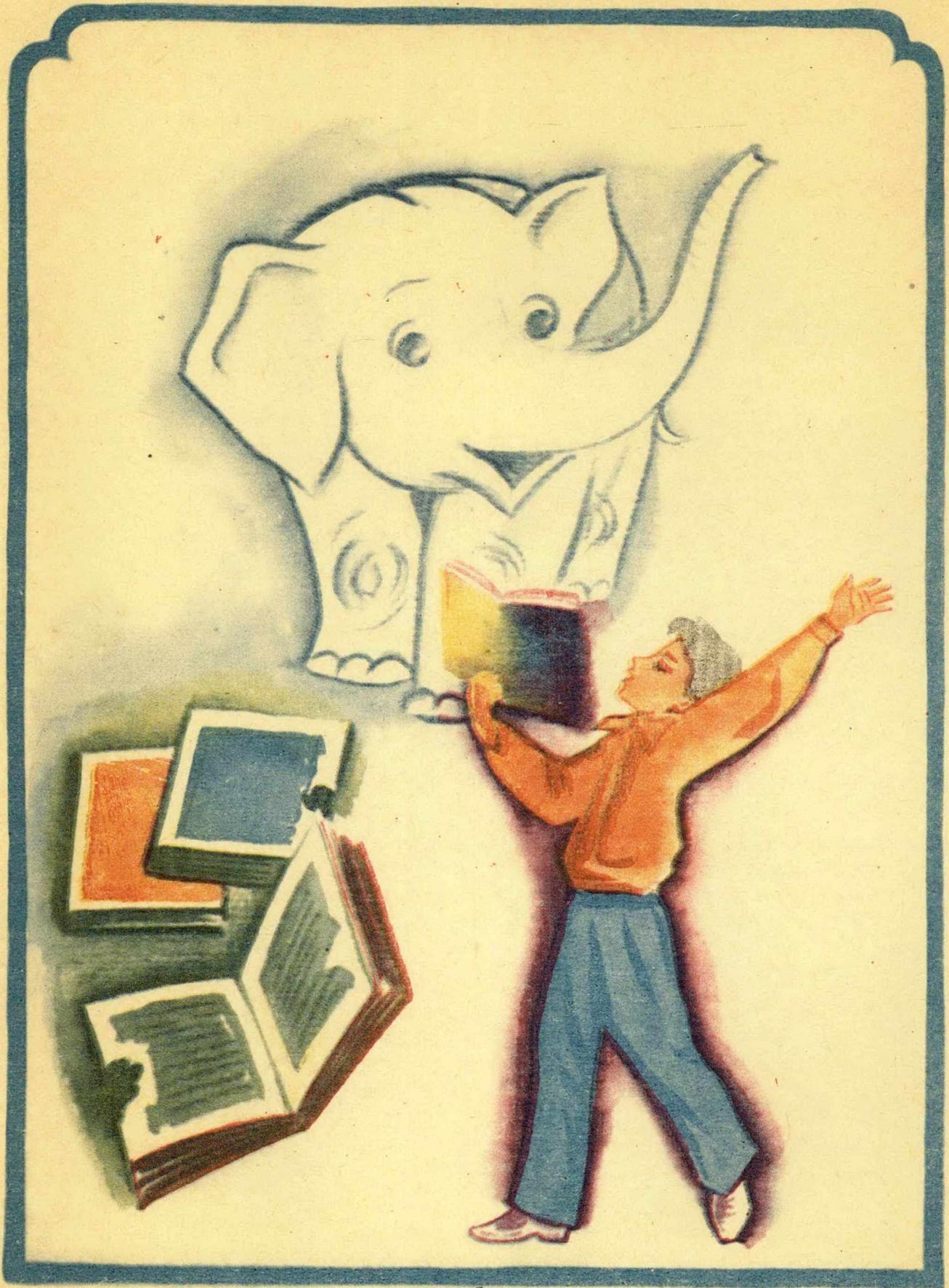
Муғаллим сорап Мараттан,  
—Мамаң қалай хәзир,—деди,  
Марат айтты:—Текте жатқан,  
Болмай атыр хәзи,—деди.

—Онда, Марат, үйиңе қайт,  
Мамана меннен сәлем айт,  
Ғамхорлық ет, бол қасында,  
Жәрдем керек усындай пайыт.

Муғаллимге алғыс айтты,  
Сөйтип Марат үйге қайтты,  
Ауырыу жоқ үйде жатқан,  
Қыздырылды ойын қатты.

### III

Қызларға айтты муғаллим,  
Қыйын болар аўырса ким,



Жәрдем берің Маратқа,  
Нәубетлесің бір күн-бір күн.

Беринизлер суўын тасып,  
Керек болса аўқат асып,  
Марат ушын қыйын болған,  
Қаран кеткен түри қашып.

Муғаллимнің сөзи менен  
Тез Мараттың изи менен,  
„Көремиз“ деп мамасың,  
Өзлеринің көзи менен.

Бир-еки бала, қыз келди,  
Маратқа олар дус келди,  
—Жәрдем ушын келдик—деди—  
Муғаллим бизди жиберди.

—Тәўир ме— деди,—маманыз?  
Айтсаң уақыт табамыз,  
Жумыс болса ислеймиз,  
Келгенинше шамамыз.

—Рахмет, хәлек болманлар.  
Үйге хәзир барманлар,  
Жаңа ғана жатып еди,  
Тынышын енди алманлар,—

Деди Марат өтiniп,  
Және бир өтирик өтирип,  
Мынадай деп айтты олар:—  
—Тәўир ақ уак турып-турып.—

Муғаллим де келмекши еди,  
Өзи келип көрмекши еди.  
Бир жумысы шығып қалды,  
Бизлер менен жүрмекши еди.

Жатса-жатсын мамасы,  
Уйықлағанғой шамасы,  
Кетти олар келемиз—деп,  
Ертең және хәммеси.

#### IV

—Меники бул болды аў айып,—  
Деди Марат муңайып,  
Аўырмаған мамасы,  
Баратыр өтирик улғайып.

Бир жақларға жол жүрип,  
Кетип еди қыдырып,  
„Оқыўдан балам қалма“ деп,  
Айтып еди ол турып.

Мектептен рухсат алғанын.  
Сабағынан қалғанын,  
Мамасы сирә билмейди,  
Сөзлеринің жалғанын.

—Келип қалса муғаллим,  
Қалай болар бул халым,—  
Деди—Марат ойланып,—  
Қыйын болды аў маған дым.

Буның алдын алайын,  
Мектебиме барайын,  
Муғаллим үйге келместей,  
Бир иләжын табайын.

Класына барады,  
Ортаға хәмме алады.  
Мамасының аўхалын,  
Муғаллим оннан сорады.

—Өзгерис жоқ еле де,  
Ыссылық бар денеде,  
Айтты Марат:—хәзирше,  
Келе алмайды келеге.

—Марат, сен онда қайт—деди,—  
Ғамхорлықты молайт—деди,—  
Кеште мен де бараман,  
Мамаңа соны айт—деди.

—Мамам хәзир үйде жоқ,  
Алып кетти доктор кеп,  
Емлениди сол жерде,  
Үйде мениң өзим тек.

Маратқа айтты—балам,—деп,—  
Қапа бола бер ме көп,  
Докторға барса жақсы екен,  
Тәўир болып кетер—деп,—

Бола бер Марат үйінде,  
Дурыслап кара үйиңе,  
Мамаң усылай жатқанда,  
Қонама сабақ мийиңе.

Докторға барып қайтарман,  
Мамаңа бәрін айтарман,  
Болмас өзим көрмесем  
Достым еди кәдирдан.

Марат қайтты кейнине.  
Түсип кетти ийни де.  
„Тийемен“ деп қорықты,  
Муғаллимниң зейнине.

—Билип қалса егер мамам,  
Не айтаман енди оған,  
Деди—Марат қыйналып,  
Болды бунның кейни жаман.

## V

Марат үйге барыпты.  
Мамасы келип калыпты.  
Оқыўға бармай жүргенин,  
Қашшан-ақ билип алыпты.

Күйип-писип жаныпты.  
Қатты ашыўланыпты.  
Отыр екен баламнан,  
Билейин деп анықты.

Көре сала баласын,  
Айтты гәптиң расын.  
—Хабар қылды көргенлер,  
Сабактан неге қаласан?

Марат айтты:—тыңла, мама.  
Мен мектептен келдим жана.  
Ауырып атыр муғаллим,  
Қалғанымыз сонсын гана.

Баллар менен барып жүрмиз,  
Күнде хабар алып жүрмиз,  
Хәркимлердиң бийкар айтқан,  
Сөзлерине исенбең сиз.

—Жүдә жаксы қыз еди,  
Бир үйде жалғыз өзи еди,—  
Маратқа айтты мамасы,—  
Ен татыў досты—биз еди.

Мениң менен жас еди,  
Жаслайымыздан дос едик,—

Қыйналды оған елжиреп,  
Кеўили жүдә бос еди.—

Айтыўың керек ондайды,  
Бармасам оған болмайды,  
Таярлайын бир нәрсе,  
Бүгиннен күн жоқ қолайы.

Айланысып аўқатқа,  
—Апарыс,—деди Маратқа,—  
Не қыларын билмей бала,  
Лал болып турды бул ўақта.

Ойлап-ойлап көреді,  
Ой түбине жетпейді,  
Не болса да көреді,  
Өтирик енди кетпейді.

—Ауырмаған адамды  
Ауырды деп неге айттым?  
Қатал дедим анамды,  
Өтирикти молайттым.

Досларыма алладым,  
Анам қатты жатыр деп,  
Айтқанларын қылмадым,  
Демин алып атыр деп.

Киргизбедим мен үйге,  
Ашылмасын сырым деп,  
Себеби, мамам жоқ еди,  
Жибердим соң бир келиң деп.

Муғаллим де алданды,  
Мамам жатыр дегенге,  
Жәрдемди дәрхал қолға алды,  
Қыйналып бетер меннен де.

Бараман депти Мараттың,  
Көриў ушын мамасын,  
Билдим де оның шамасын  
Сол ўақта мектепке шаптым.

Үйге ол келмесин дедим,  
Сырымды билмесин дедим,  
Докторда деп айттым мен,  
Сөйттим де үйге қайттым.

Барса ол соннан докторға,  
Барған менен мамам бар ма.

Излеп-излеп таппаган соң,  
Кайтып келеди бунда.

Бәринен де кыйын маған,  
Келгенде не деймен оған,  
Өтирикти ойын десем,  
Екенғой бир ақырзаман.

Мамамды және алдаппан,  
Устазды аұыртып ядтан,  
Жок жердеги өтирик,  
Тап болды маған қаяқтан.

Изинде маскара болдым.  
Классқа әшкара болдым:  
Муғаллим, маман алдында,  
Мен бир жүзи қара болдым...

Қараса Марат узақтан,  
Қәдем таслап доктор жақтан,  
Муғаллимди көреді,  
Үйге қарай қиятқан.

Өзин шетке алады.  
Марат тасаланады.  
Муғаллим ишке киргенсоң,  
Аұызда барып турады.

Ушырасты еки дос,  
Қушақласты еки дос,  
Узақ ұақыт сөйлесип,  
Маұқын басты еки дос.

Муғаллим сонда достынан,  
Аұырғанын сорады:  
—Тәұир болып кеттиң бе  
Доктор қалай қарады?

—Түсинбедим, достым мен,  
Аұырмадым мен-деди.  
Оны айтқан ким саған,  
Қайдан билдиң сен—деди,

Муғаллим басын шайқады,  
Сөздиң қамын байқады,  
Еситсе де Мараттан,  
Муғаллим оны айтпады.

Муғаллимнен сорады,  
Мараттың да мамасы,

—Өзин тәуір болдың ба,  
Ауырғансаң шамасы.

Әйтеуір тұрып кеттің бе?  
Еситип едим жатты деп,  
Науқаслығы өзине,  
Әдеуір ғана батты деп.

Муғаллим бірден карады,  
—Хеш бир ем де алмадым,  
Ким айтты,—деп сорады,—  
Докторға да бармадым.

Мараттың сонда мамасы  
Муғаллимге не десин,  
Ишинен сезип отырды,  
Баласының кәтесин.

Муғаллими Маратты,  
„Ишке берман келсин“ деди.  
Жалған сөздің изиниң  
Не екенін билсин деди.

Марат ишке кирип келди,  
Хешкимге де карамады  
Жерге төмен үңилди,  
Хеш нәрсе де сорамады.

Муғаллим де, мамасы да;  
—Енди, Марат анла—деди.—  
Бүгіннен баслап сабактан,  
Бир минут та қалма—деди.

Буннан басқа сөз айтыу,  
Енди оған артық еди,  
Усының өзи ақ Мараттың  
Жанына дым батып еди.

Кеширіндер анажанлар,—  
Деди:—бәрі өзимнен.  
Айтылған барлық ғауасат,  
Болды мениң сөзимнен.

Жалғыз ауыз жалғанның,  
Зил боларын билмедім,  
Кишкене бир шыбынның,  
Пил боларын билмедім.

\* \*  
:

Халқымыз хеш уак унатпас,  
Болғанларды жалғаншы,  
Дұрыслық ушын кетсин бас,  
Жалғаншы болып қалғаншы!.

## МАЗМУНЫ

### Қосықлар

Хош-хош бақшам, хош бақшам . . .	4
Айтып кетти Үмітхан . . . . .	4
Енді мен де айтаман . . . . .	4
Анам нышық әкелді . . . . .	6
Кемшір анам қапт көрсе . . . . .	6
Мен атамдай болажақпап . . . . .	6
Тошқа өкпелеу . . . . .	7
Гүлші кыз . . . . .	8
Нап . . . . .	8
Шәмшет деген бала бар . . . . .	8
Баслары теріс қарасқан . . . . .	8
Біріні-бірі қыймайды . . . . .	8
Көп ойланып қалады . . . . .	9
Кемшір, гарры хәм ақлықлар . . . . .	9
Мектепте байрам . . . . .	9
Октябрытлар кимлер олар? . . . . .	10
Ядында тут жан балам . . . . .	10
Тазалық болып сайландым . . . . .	12
Қууаттың қос тереги . . . . .	12
Ырғалар таллар, ырғалар . . . . .	13
Сағынамыз қысты да . . . . .	13
Бәхәр келсе . . . . .	16
Сүйеміз сулыұ жазды биз . . . . .	16
Гүз қәдіри бір басқа . . . . .	16
„Әлшібе“ менен хошласыу . . . . .	19
Соңғы қоңырау салтанатыпап . . . . .	22
Жаксы досты ізлеймен . . . . .	25

### Жумбақлар хәм жаңылтпапшлар

Жумбақлар . . . . .	27
Жаңылтпапшлар . . . . .	30

### Ертег поэмалар

Бахыт қусы . . . . .	32
Гаррылар елдин саулаты . . . . .	40
Шыбып қалай нил болды . . . . .	44

*На каракалпакском языке*

**Сагидулла Аббазов**

**Праздник в школе**

*стихи и поэмы*

**Для детей дошкольного и младшего  
школьного возраста**

Издательство „Каракалпакстан“

Нукус — 1987

Редакторы *К. Ерназаров*  
Художники *К. Нажимов*  
Худ. редакторы *К. Рейпназаров*  
Тех. редакторы *Е. Ерекеев*  
Корректоры *Т. Махсудова*

ИБ 2462

Териўге берилген ўақты 20.05.1987-ж. Басыўға  
рухсат етилген ўақты 10.09.1987 ж. Қағаз  
Форматы 60x90/8 офсетлик қағаз №2 офсет усы-  
лында басылды. Гарнитура литературная. Көлеми  
6,5 баспа табақ. есап баспа т. 6,25. Заказы 369  
Тиражи 7000. Баҳасы 45.т.

„Каракалпакстан“ баспасы. 742000, Нөкис қаласы,  
К. Маркс көшеси, 9

ҚК АССР Баспа, полиграфия хәм китап саў-  
дасы ислери бойынша мәмлекетлик Комітеги-  
ниц „Правда“ газетасының 50 жыллығы атындағы  
Нөкис полиграфкомбинаты.  
742000. Нөкис қаласы, К. Маркс көшеси, 9